ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM
KÖNYVTÁRA
PÉCS

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

1965
5. ÉVF.
3-4.
SZÁM

BUDAPEST
ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT

Szerkeszti:

a Szerkesztőbizottság x

Felelős szerkesztő:

dr. Székely Sándor x

Szerkesztő: x

Torday Aliz x

Szerkesztőség: x

Országos Orvostudományi x
Könyvtár és Dokumentációs
Központ x

Budapest, VIII., x
Szentkirályi utca 21. x
Tel: 343-736, 343-788. x

Felelős kiadó az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ igazgatója

F.k.: Dr. Székely Sándor
Fővárosi Nyomdaipari Vállalat, 16. telep - Budapest
Üzemegységvezető: Csuka Tivadarné
Pld.szám: 500 + 19 = alak: B/5
T.sz.: 65/1690/b.

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és
Dokumentációs Központ

T á j é k o z t a t ó j a

1965 5. évfolyam 3.-4. szám

ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁRA PÉCS

T A R T A L O M

Oldal

SZÉKELY Sándor: Az OOKDK szakmai felülvizsgálatáról..... 187
Gyüjtőköri együttmüködés - könyvtárközi koordinálás..... 194
Egy véleménykutatás és eredménye..... 209
SZEPESI Zoltánné: Orvosi könyvtárhálózat - orvosi tájékoztatás..... 215
TORDAY Aliz: Könyvkötészet az Aranyketrecben... 243
P.JUHÁSZ Vera - NYIRI Mihály: Kézi lyukkártyákra alkalmazott kombinációs kódrendszer..... 245
FEHÉRVÁRI Tiborné: Az orvosi hálózat könyvtárosképző szaktanfolyamai.... 252
Kis történetünk /-liz/..... 256

S z e m l e

Testvérlapunk, az Egészségügyi Könyvtáros..... 257
M.KONDOR Viktória: Id.Szinnyei József..... 258
BÁNLAKY Éva: Egy uj kiadványról és a nyomában keletkező gondolatokról..... 261
FLEMING - KILGOUR: Ritkán és gyakran használt orvosi folyóiratok..... 266

A z OOK referáló üléseinek anyagából

POWER, E.: A könyv és a könyvtár használatának oktatása /Ipoly-Keller Tamásné/..... 271
PIZER, I.H.: Könyvkatalógus a cédulakatalógussal szemben /Gábor Györgyné/..... 274
K ö z l e m é n y e k - H i r e k..... 280

Jelen számunk munkatársai:

Dr. SZÉKELY SÁNDOR az OOKDK igazgatója, dr. SZEPESI ZOLTÁNNÉ az OOKDK osztályvezetője, TORDAY ALIZ az OOKDK munkatársa, P.JUHÁSZ VERA a Humán Oltóanyagtermelő és Kutató Intézet könyvtárosa, dr. NYIRI MIHÁLY a Humán Oltóanyagtermelő és Kutató Intézet tudományos munkatársa, dr. FEHÉRVÁRI TIBORNÉ, IPOLYI-KELLER TAMÁSNÉ és GÁBOR GYÖRGYNÉ az OOKDK munkatársai.

AZ OOKDK SZAKMAI FELÜLVIZSGÁLATÁRÓL

Az Egészségügyi Minisztérium az OOKDK eddigi munkájának felülvizsgálata valamint a távlati fejlesztési tervek kimunkálásának elősegitése céljából szakemberek bevonásával megvizsgálja az OOKDK tevékenységét. A vizsgálat 1964-ben zajlott le, a vizsgálatot végző három tagu bizottság tagjai: dr. Kondor Imre, az Országos Pedagógiai Könyvtár, dr. Móra László, a Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtára és dr. Pataky Ernő a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa voltak. A vizsgálat tapasztalatait a szakértők jelentésben foglalták össze, az alábbiakban ismertetjük e jelentés valamint a jelentést követő intézkedések lényegét.

A jelentés I. fejezete megállapitja, hogy az OOKDK 1960-ban, az Orvostudományi Dokumentációs Központ átszervezésével végrehajtott létrehozásának az volt a gyengesége, hogy lényegében könyvtár és könyvtári funkciók végzésének a lehetősége nélkül alakitották ki ezt az országos könyvtári központot. A 24/1960. Eü.M.sz. rendelet - mint ismeretes - a könyvtári funkciókat a BOTE Központi Könyvtárával kiépitendő együttmüködés alapján határozta meg, mivel azonban a BOTE Központi Könyvtára is számos nehézséggel küzd, nem alakulhatott ki a megfelelő együttmüködés.

A könyvtár és a megfelelő szinvonalu könyvtári munka hiánya nagymértékben gátolja az OOKDK egyéb feladatainak az ellátását is. Például: "A módszertani irányitás előfeltételezi a központban kialakult, kikisérletezett és bevált módszerek ismeretét, az irányitó munka tudatos megtervezését s az egységes munkamódszereknek, eljárásoknak az egész hálózatban való fokozatos bevezetését" - állapitja meg a jelentés. Megfelelő méretü, országos könyvtári feladatokat ellátó könyvtár kifejlesztésére azonban az adott viszonyok között nincsen lehetőség, a jelenlegi épület nagyobb könyvtár kifejlesztésére nem alkalmas.

Az OOKDK funkciójával foglalkozó II. fejezet azt is megállapitja, hogy a hagyományos könyvtári munkából a bibliográfiai és a tájékoztató tevékenység a legfejlettebb,

ezekre a munkakörökre csoportositotta az Intézet a legképzettebb kádereit. Ez a tevékenység egyébként még az ODK idejében indult meg és azóta fejlődött tovább. Jelenleg két osztály, a bibliográfiai és a tájékoztató osztály végzi ezt a munkát, a felülvizsgálatot végzők megállapitották, hogy a munkát racionálisabban lehetne elvégezni, ha ezt a két osztályt egy osztállyá vonnák össze. "Meggyőződésünk szerint - irják a jelentésben - az OOK rendeltetésének az érdemi szakkönyvtári munkaköröket tekintve a következő szervezet felelne meg leginkább: 1. központi könyvtári osztály, 2. hálózati osztály, 3. dokumentációs és bibliográfiai osztály."

A jelentés III. fejezete a végzett munka tartalmával és technikájával foglalkozik. Megállapitja, hogy ámbár bizonyos alapvető feltételek hiányoztak a rendeltetésszerü működéshez, az eddig végzett munka elemzése alapján "azt a paradoxként ható megállapitást kell tennünk, hogy az OOK létesitése óta eltelt rövid idő alatt igen nagy arányu munkát végzett és dicséretre méltó eredményeket könyvelhet el müködésének több irányában is". Az eredmények közé sorolják a hálózat gyors megszervezését, a könyvtárosképzés bevezetését, a duplumcsere meginditását és széleskörü lebonyolitását a hálózatban, a központi katalógusokat, Az Orvosi Könyvtáros c. folyóirat folyamatos megjelentetését, a szinvonalas bibliográfiai munkát stb. "Mindezek az eredmények azt bizonyitják - állapitja meg a jelentés -, hogy az OOK munkájával nemcsak felzárkózott a többi, korábbi alapitásu és jobb előfeltételek mellett dolgozó központi szakkönyvtárak vonalába, de több vonatkozásban ma már - eredményeit tekintve - meg is előzte őket. Az eredmények széles skálája már önmagában is dicséretre méltó, nem is beszélve arról, hogy az OOK munkája az elmult négy évben majdnem kizárólag uttörő vállalkozás volt az orvostudomány területén, igy tehát még ott is, ahol a munka még csak kisérleti stádiumban van, értékes tanulságokkal szolgál".

A jelentés ezután részletesen elemzi az egyes részlegek munkáját, a szakkönyvtári tevékenységet, a hálózati és módszertani munkát, valamint a bibliográfiai és dokumentációs tevékenységet.

A szakkönyvtári tevékenységről szólva ismét megállapitják: az OOK létrehozásakor kialakitott azon koncepció, amely szerint a szakkönyvtári tevékenységet az OOK és a BOTE könyvtárának együttmüködésére lehet alapozni, a gyakorlatban nem valósulhatott meg a két intézmény különféle, amugy is sulyos problémái miatt sem. A javaslatot készitő szakemberek véleménye szerint egy korszerü könyvtárépület szükséges ahhoz, hogy megfelelő szakkönyvtári munka alakulhasson ki. Az épületet nem lehet "megtakaritani" a BOTE könyvtárával való együttmüködés illuziójával. Az OOK egyik feladataként jelölik meg a megfelelő épületről való gondoskodást, illetve az épitkezési tervek kidolgozását, előkészitését. A jelenlegi helyzetről a jelentés megállapitja, hogy "az OOK-ban központi jellegü szakkönyvtárhoz méltó, érdemleges könyvtári munka nem folyik, s maga a központi könyvtár a központivá nyilvánitástól eltelt öt év alatt a hálózatban végbement nagy változásokhoz képest jellegében, szervezetében, módszereiben, technikailag szinte semmit sem fejlődött, mert a fejlődés alapvető feltételei hiányoztak s igy rendeltetésének eleget tenni nem tud". /Az uj könyvtárépület problémájával kapcsolatban itt jegyezzük meg, hogy a befejező részben emlitett korszerü könyvtárépület tervét ugy készitettük el, hogy abban az OOKDK valamint a BOTE könyvtára együtt találjon helyet. A két intézmény együttmüködését a munkamegosztás alapján - megfelelő körülmények között, tehát pl. azonos épületben elhelyezve - továbbra is reális és racionális elgondolásnak, lehetőségnek tartjuk./

A hálózati és módszertani munkával kapcsolatban behatóan elemezték a szervezeti kereteket. Megállapitották, hogy az elméletileg helyes két lépcsős szervezeti forma /a tagkönyvtárak irányitása a közbeiktatott alközpontok által/ nem egészen vált be a gyakorlatban. A hálózatba tartozó könyvtárak száma mintegy 420, közülük jó néhány azonban nem felel meg a könyvtárak minősitéséhez megkivánt kritériumoknak. Viszonylag sok az alközpont is, amelyek között ugyancsak van olyan, amely nem tud megfelelni az előirt követelményeknek. Az OOK-ban müködő néhány módszertani instruktor ezért sokszor kénytelen az alközpontok helyett is tevékenykedni: a decentralizált irányitás ilymódon centralizálttá válik, ugyanakkor nem képes a feladattal megbirkózni.

A felülvizsgálatot végző szakemberek szerint csökkenteni kellene az alközpontok számát; nem kellene okvetlenül figyelembe venni a közigazgatási /megyei/ határokat a könyvtári hálózat szervezete szempontjából - kevesebb, de sokkal erősebb alközpontra volna szükség. Ugyanakkor meg kell erősiteni a központi hálózati-módszertani részleget is. Ennek alapján javasolják a hálózat átszervezését: az egyetemek könyvtárai és néhány, fejlett könyvtárral rendelkező országos intézet illetve megyei kórház között kellene a területet felosztani, lényegében 10-12 körzeti alközpont müködtetése volna a kivánatos és elegendő.

A módszertani részleg által irányitott szakképzésről szólva a jelentés elismeri a középfoku szakképzés terén elért eredményeket. Hiányolja, hogy az OOK eddig alapfoku szakképzéssel nem foglalkozott, javasolja az alapfoku tanfolyamok mielőbbi megszervezését.

A jelentés ezután a könyvtári munka egységesitését célzó tevékenységgel foglalkozik, megállapitja, hogy e tekintetben az OOK eredményeket ért el. Végül néhány nagyobb alközpont munkáját elemzi a jelentés a hálózati-módszertani munkáról szóló részben.

A bibliográfiai és dokumentációs tevékenységgel kapcsolatban a jelentés kiemeli az OOK két nagyszabásu vállalkozását: a Magyar Orvosi Bibliográfia rendszeres kiadását valamint a magyar orvosi irodalom 1945-től 1960-ig terjedő szakaszának teljes retrospektiv feldolgozását. Megállapitja, hogy a bibliográfiai kiadványok igen nagy gonddal készülnek, hasznositásukra vonatkozóan azonban nincsenek megnyugtató adatok. A szétküldés még nem biztositja a kiadványok sokoldalu hasznositását, e tekintetben módszertani munkára van még szükség. A jelentés felveti a kérdést: a MOB-bal kapcsolatban készülő Hungarian Medical Bibliography - amely angol nyelvü cimleirásokat tartalmaz csupán - a legcélravezetőbben szolgálja-e a kitüzött feladatot: a hazai irodalom megismertetését külföldön?

A tájékoztató tevékenység eredményei mellett is több tisztázásra váró probléma van még. Az OOK-ba és a BOTE könyvtárába járó folyóiratok tartalomjegyzékének kijelölése alapján referensz katalógus készül a cikkek egy részének

cimleirásaiból. A cimleirások kisebb részét kiadványban is megjelentetik és szétküldik. A jelentés felteszi a kérdést: nem tulságosan esetleges-e a kiválogatás? Mennyire hatékony a kiadvány?

Ugyancsak tisztázandó kérdés a referáló szemlék sorsa. Nem kellene-e az ilyen jellegü kiadványokat továbbfejleszteni széleskörü decentralizáció alapján? Tisztázni kellene azt is, hogy a külföldi referáló és indexelő folyóiratok mellett szükség van-e magyar referáló kiadványokra?

A jelentés igen problematikusnak tartja az OOK forditói tevékenységét. A rendelkezésre álló pénz igen kevés, a forditások volumene tehát jelentéktelen a többi hasonló központhoz viszonyitva. Nem volna-e helyes az egészségügyi tárca forditói tevékenységét az OOK-ban összpontositani?

A szakértői vizsgálat külön kiemeli az OOK azon törekvését, amelyet a magyar orvosi irodalom külföldi megismertetése irányában végez, a már emlitett angol nyelvü bibliográfián kivül a német és orosz nyelvü referátumok készitését az NDK illetve a SzU referáló lapjai számára. /A német nyelvü referáló tevékenység azóta megszünt, mivel a referátumokat közlő folyóirat megjelentetését beszüntették. - A szerk./

A jelentés utolsó fejezete azokat a javaslatokat foglalja össze, amelyeket a szakértők a munka továbbfejlesztése szempontjából elengedhetetlenül fontosaknak tartanak.

El kell készitenì a központi könyvtár uj épületének épitési tervét.

Az OOK szervezetét a központi könyvtár rendeltetésének megfelelően kell kialakitani.

A hálózatot át kell szervezni, az átszervezés alapja 10-12 aktiv nagykönyvtár mint területi alközpont.

Érvényt kell szerezni a képesitési rendeletnek: a főfoglalkozásu dolgozókat felső illetőleg középfoku, a napi 8 óránál kevesebb időben foglalkoztatottakat pedig alapfoku szakképzésben kell részesiteni.

Elméletileg tisztázni kell az orvosi dokumentáció rendeltetését, szerepét és módszereit magyar vonatkozásban a konkrét igények és a tudományos fejlesztési terv szükségleteinek a figyelembevételével.

x x x x

Az Egészségügyi Minisztérium a szakértők által készitett jelentés valamint az OOK vezetőségének a jelentéshez füzött megállapitásai és észrevételei, továbbá saját tapasztalatai alapján összefoglaló véleményt és intézkedési utasitást készitett. Ez a dokumentum megállapitja, hogy "az intézet nehéz feltételek között végzi munkáját, de ennek ellenére eredményeket tud felmutatni. Az intézmény elhelyezési lehetőségei sok kérdés előbbrevitelét gátolják. A feladatok is évről-évre bővülnek, ezért ujabb szervezési, irányitási problémák jelentkeznek."

A munka további megjavitása érdekében az alábbi feladatok végrehajtása szükséges:

Széleskörü felmérést kell végezni, intézményekkel és szakemberekkel kell konzultálni a közeljövőben jelentkező igények megállapitása céljából és ennek megfelelően kell kialakitani az intézet munkamódszerét és feladatkörét.

A dokumentációs szolgálat megjavitására a decentralizáción alapuló tervet kell kidolgozni.

Az intézet belső munkájának megjavitása céljából ujból meg kell határozni az egyes osztályok /csoportok/ és vezetőik munkakörét, feladat- és jogkörét.

A hálózati munka eredményesebbé, müködésének hatékonyabbá tétele érdekében ki kell dolgozni az alközpontok és tagkönyvtárak normativáját.

Néhány további feladat meghatározása után az Eü.Min.II. főosztályának vezetője befejezésül elismerését fejezte ki az Intézet igazgatójának és minden dolgozójának az eddigi munkáért abban a reményben, hogy a megnövekedett feladatoknak a jövőben is eleget fognak tudni tenni.

x x x x

A szakmai felülvizsgálat anyagának felhasználásával, szakemberekkel történt konzultáció és számos belső megbeszélés után az OOK vezetősége az Eü.Min. intézkedései tervezetének megfelelően több fontos kérdésről dolgozott ki anyagot.

Elkészült a "Tervezet a magyarországi orvostudományi dokumentáció fejlesztésére" c. tanulmány.

Kidolgozták "Az orvostudományi szakkönyvtári hálózat helyzete és továbbfejlesztésének lehetőségei" c. anyagot.

Elkészitették az OOKDK uj ügyrend tervezetét, a javasolt belső átszervezés figyelembevételével.

Elkészitették egy uj, korszerü könyvtár épitkezésének tervét, a terv szerint az OOKDK és a BOTE könyvtára közös épületben volna elhelyezendő.

Elkészitettek egy tervezetet tartalomjegyzék-sokszorositáson alapuló gyorstájékoztató és gyorsmásoló szolgálat megszervezésére.

Az igények felmérésére kérdőiveket küldtek ki valamennyi orvosnak; kérdőiveket küldtek ki Az Orvosi Könyvtáros, valamint a Novitates c. kiadványok hasznosságának felmérésére.

x x x

A szakmai felülvizsgálat nagy segitséget adott az OOK vezetőségének az eddig elért eredmények értékeléséhez, a hiányosságok feltárásához és a fejlődés utjának kijelöléséhez.

Dr. Székely Sándor
igazgató

GYÜJTŐKÖRI EGYÜTTMÜKÖDÉS - KÖNYVTÁRKÖZI KOORDINÁLÁS

A könyvtárak életében, munkájában egyre növekvő problémaként lép előtérbe az állománygyarapitás, az irodalom megfelelő volumenü beszerzése. Az irodalom - ez közismert dolog - féktelenül növekszik és elárasztással fenyegeti a könyvtárakat. Egyrészt az irodalom beszerzése óriási anyagi megterhelést jelent /és ez a megterhelés egyre növekszik/, másfelől a feltárása is egyre nagyobb munkát és költséget igényel. Ujabb és ujabb tudományok keletkeznek,ujabb és ujabb országok lépnek publikációikkal a porondra. /Közismert dolog ugyancsak a spanyol és a japán nyelvü irodalom előretörése./

Mindez azt eredményezi - és ez nemzetközi jelenség-, hogy sem a szakkönyvtárak, sem az általános gyüjtőkörü könyvtárak nem tudják már beszerezni mindazt, ami "elvileg" a gyüjtőkörükbe tartozna, már csak a korlátozott pénzügyi lehetőségek miatt sem.

A megoldás módja a könyvtárak közötti koordinálás, a gyüjtőkörök felosztása. Ilymódon minden könyvtárra szükebb terület jut, e területről viszonylag többet tud beszerezni. A beszerzett állományt természetesen a kooperációban résztvevő könyvtárak közösen használhatják.

Hazánkban a Müvelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának irányitásával megkezdték a "gyüjtőköri kódex" kidolgozását. A kódex feltárja és meghatározza könyvtáraink gyüjtőkörét, lehetővé teszi majd a racionálisabb állománygyarapitást. Az eddigi munkálatokról szóló jelentést az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1965. juniusi ülésén megtárgyalta, a munka tovább folyik.

Az OKDT emlitett ülésére Dr. Pataky Ernő a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője tájékoztató jellegü összefoglalást készitett "A gyüjtőköri együttmüködés nemzetközi irányzatai" cimmel. Az alábbiakban közöljük az összefoglalást.

A gyüjtőköri együttmüködés nemzetközi irányzatai

1.

Általános szempontok

A könyvtárak együttmüködése általános irányzattá válik. Az együttmüködés különböző módozataiban pedig az állománygyarapitás /gyüjtőkörök/ összehangolása mind jobban előtérbe kerül.

Egyes országokban még csupán a gyüjtőköri kooperáció fontosságát mérlegelik. Másokban az elméleti megalapozás munkáját végzik. Ismét másokban a tényleges megvalósitás problémáival állnak szemben. Vannak végül országok, amelyek már mérleget is vonhatnak elért eredményekről, vagy balsikerekről.

Az állománygyarapitás összehangolásának gondolatát az az ellentmondás váltotta ki, amely egyrészről a kutatás, a termelés, a tudomány, a technika, az operativ ügyintézés növekvő és differenciálódó igényei, másrészről az egyes könyvtárak korlátozott lehetőségei között áll fenn. Grigor'ev, Ju. V. szerint a régi értelemben vett, többé-kevésbé elszigetelten müködő egyetemes könyvtárat felváltja a könyvtárak kooperációja.

2.

A cél

A gyüjtőköri kooperáció célja elsősorban a keretek okszerübb felhasználása, a külföldi irodalom szükséges volumenü beszerzése - valamennyi számbajövő ismeretág területén, a korlátozott pénzügyi lehetőségek között is a szakirodalmi alapok fejlesztése. Másodsorban cél a felesleges átfedések kiküszöbölésével, az indokolatlan duplumok keletkezésének megszüntetésével, megtakaritások elérése.

3.

A gyüjtőköri kooperáció méretei

A kooperáció lehet helyi /városi, pl. London/, lehet regionális /pl. Anglia/, nemzeti /pl. Farmington-terv,NSZK/, nemzetközi méretü /egyetlen a Scandia-terv/.

Minél több könyvtár vesz részt az állománygyarapitás összehangolásában és minél szélesebb a terület, annál bonyolultabb és nehezebb a kooperáció megvalósitása.

A kooperáció méretéhez képest változnak az abban résztvevő könyvtárak. Általában azonban a résztvevők nagyrésze tudományos, főleg egyetemi könyvtár, bár Angliában a nyilvános könyvtárak voltak az uttörők e téren. A legtöbb esetben a nemzeti könyvtárak fontos szerepet töltenek be a kooperációban.

4.

A gyüjtőköri együttmüködés tárgya

Erősen vitatott kérdés, vajjon a gyüjtőköri együttmüködést kulturális területek vagy tudományágak szerint kell-e elhatárolni. Másként szólva: meghatározott szakterületre vagy országokra, nyelvekre, vagy ezek célszerü kombinálására kell-e irányulnia az együttmüködésnek.

A két háboru közötti Németországban mindkét eset előfordult. A Scandia-terv az általános tudományos folyóiratokat nyelvi és földrajzi elv alapján gyüjti, de fellelhető - a kulturtájak szerinti felosztáson kivül - a tudományágak szerinti is, bár eddig csak perifférikus tárgyköröket vettek programba /pl. tengerpartok védelme, jávai nyelvészet/.

Fő irányzatnak ma azt lehet tekinteni, hogy a tudományokat kisebb területekre tagolják és azokat megosztják a résztvevő könyvtárak között. A kép a következő:

Farmington-terv:	271	tudományterület	60	könyvtár
NSZK:	105	-"-	25	-"-
NDK:	61	-"-	9	-"-

Az európai tervek eredetileg a periodikabeszerzés koordinálásából születtek, mert a periodikák előfizetése az egyik legsulyosabb terhe a könyvtáraknak. Ugyanakkor a Farmington-terv eddig kirekesztette a periodikákat.

A Szovjetunió, Lengyelország, az NDK szerzeményezési kooperációs terveikben a külföldi irodalmat tartják szem előtt, a Deutsche Forschungsgemeinschaft szintén,azzal a feltétellel, hogy a könyvtárak a nemzeti irodalmat saját költségvetésükből szerezzék be. Az amerikai Midwest Interlibrary Center főleg a ritka müvek beszerzésének az összehangolására irányul.

Az együttmüködésből bizonyos kategóriába eső sajtótermékeket eleve kizárnak, vagyis sehol sincs szó a teljes irodalom gyarapitásának egybehangolásáról. Rendszerint kizárják a hazai kurrens sajtótermékeket és a szépirodalmat,mivel a tudományos és müszaki haladás könyvtári támogatása a cél.

A Farmington-terv kizárja azt az irodalmat, amelynek értéke bizonyos határon kivül esik, kizárja továbbá a hivatalos kiadványokat, mivel azokat a Library of Congress szerzi be. A tudományos határvonalat azonban ezekkel az ismérvekkel sem sikerült meghuzni.

5.

Az eljárás

A gyüjtőkörök pontos rögzitése az eljárás alapja. Tudományterületi megosztás esetén valamilyen osztályozási rendszert vesznek alapul /pl. a Farmington a Library of Congress rendszerét/. A kooperativ állománygyarapitással rendszerint együttjár a könyvtárak bizonyos foku ágazati szakositása.

Az eljárás során rendszerint több bizottság is alakul - az előkészitésen tulmenőleg a terv üzemeltetésére.

A terv üzemeltetése során fontosabb bizonyos területeken bizonyos mélységben kiépitendő gyüjteményért vállalt felelősség, mint az egyes témakörökben a beszerzésektől való tartozkodás. A gyüjtés mélységének a fokozatai:

- némi tájékoztatásra alkalmas,
- széles körben olvasott,
- specializált referenszre alkalmas,
- kutatói gyüjtemény stb.

6.

Az együttmüködés formái

Az együttmüködés formái különbözőek. Az USA-ban a Library of Congress kezdeményezésére 60 könyvtár csoportosult kollaborálásra önkéntes alapon. Az irányitást az Association of College and Research Libraries, vagyis szakmai szervezet végzi, amely nem rendelkezik hatáskörrel a résztvevő könyvtárak fölött. A beszerzés a könyvtárak rendes költségvetését terheli.

A Scandia-terv, amely első izben csoportosit országokat, hasonló szervezetü. A kezdeményezés a Nordis Vitenskapelige Bibliotekarforbund-é. Ezzel szemben az NSZK-ban a szervezést és az irányitást a Deutsche Forschungsgemeinschaft végzi, amely a résztvevő könyvtárak szerzeményezési politikájába is beleszól, és befolyást gyakorol az állomány kialakitására. Az NDK-ban a főhatóság szervezte meg a külön gyüjtőkörök szerinti csoportositás tervét; itt nincs speciális költségvetés, de a devizaelosztást a terv szerint koordinálják.

A könyvbeszerzési kooperációs tervek kezdettől fogva erősen decentralizáltak voltak. Ismeretesek azonban ezzel ellentétes megoldások is. A Deutsche Forschungsgemeinschaft ellenzi a tulzott szétszórtságot, előnyben részesitve a "prézens könyvtárakat", ahol az olvasó mindent megtalál, amire szüksége van.

Az állománygyarapitás összehangolását nemcsak horizontálisan /városokban, a nagyobb területi egységekben levő,

különböző tipusu könyvtárak tekintetében/, hanem vertikális irányban is igyekeznek elvégezni /az azonos tipusu, egy hálózatba tartozó könyvtárak között, illetve a rokon profilu könyvtárak vonatkozásában/. Jó példaként szolgálhatnak az NDK-ban meghonosodott munkaközösségek.

7.

A gyüjtőköri együttmüködés feltételei

Az érintett könyvtárak közötti megegyezésen tulmenőleg a sikeres együttmüködés feltétele a könyvtárügy kellő szinvonala, mert mind a katalogizálásban, mind az olvasók kiszolgálásában szinte kollektiv a felelősség.

A kooperativ állománygyarapitás feltétele az együttmüködés egyéb formáinak kifejlesztése, ideértve a központi katalógusokat, a könyvtárközi kölcsönzőszolgálatot, a jól szervezett, gyors nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést, a fotokópiaszolgálatot, a tájékoztató szolgálat fejlesztését. Ez utóbbinak a Scandia-terv igen nagy fontosságot tulajdonit. A Farmington-terv megköveteli, hogy a résztvevők a könyvek cimleirását a beérkezés után egy hónap alatt eljuttassák a központi katalógus szerkesztőségéhez.

A gyüjtőköri együttmüködésnek lélektani feltételei is vannak, mert meggyökeresedett gondolkodásmódot kell leküzdeni, meg kell szabadulni a könyvtári individualizmus légkörétől.

A nemzeti könyvtárak módszertani közremüködése a legtöbb gyüjtőköri kooperációban észlelhető.

És - last but not least - a kooperáció előfeltétele a megfelelő anyagi ellátottság, különösen a kellő devizaellátottság.

Az együttmüködés nehézségei

Általában erős az idegenkedés attól, hogy "guzsbakössék a könyvtárat" - holott rendszerint nincs korlátozva a gyüjtőterület.

Nehézséget okoz az együttmüködésben az a körülmény, hogy az igények egy része határterületre esik, mert ma a problémákat sokszor több tudományág irányából közelitik meg.

Világtendencia, hogy a legkeresettebb müvek sokfelé megvannak - a kevésbé keresettek rovására.

Nehéz az együttmüködés kiépitése, mert hiányozván a könyvtárak központi irányitása, az együttmüködés, a könyvtárak felelőssé tétele valamely ismeretág irodalmáért csak öntevékenységre épülhet. A londoni egyetem központi könyvtára a megállapodások sorát kötötte kari és intézeti könyvtárakkal.

A szakositás elméletileg vonzó, alkalmazása azonban sok nehézségekkel jár. Igy pl. a szakositás bizonyos gyüjtési stabilitást kiván, már pedig a szakositás nem lehet öncél.

Periodikumok koordinált beszerzése a legkényesebb, eddig nem is sikerült kielégitő megoldást találni. Ugyanis a könyvtárközi kölcsönzés kurrens folyóiratokra irányul, ezeket pedig használják, s igy nem kölcsönzik. Ezért pl. a Scandia-terv a ritkán használt, kevéssé ismert nyelveken megjelenő folyóiratok koordinált beszerzését irányozza elő. Ezenfelül pl. az NSZK-ban kiadott jegyzékek állandó kiegészitésre szorulnak.

A Farmington-tervben előirányzott könyvanyag gépiesen ömlik az országba; s ez költségessége miatt másutt nehezen járható ut.

A gyüjtőköri együttmüködés eredményei

Már az 1958. évi bécsi UNESCO szimpózium ajánlotta az európai nemzeti könyvtáraknak, hogy dolgozzák ki az állománygyarapitás összehangolásának és a könyvtárak ilyen irányu együttmüködésének a tervét.

Az együttmüködés eredményeként ugyanis nő a könyvtárak állománya, egyrészt a kollektiv állomány, másrészt a beszerzésből addig kiesett müvek felkarolása következtében. A Farmington-terv legnagyobb eredményének azt tekintik, hogy tudatositotta a gyüjtőköri felelősséget és a megosztott felelősség elvét. Az együttmüködésben résztvevő könyvtárak emellett nemcsak szerzeményezésre, hanem a hozzáférhetővé tételre is költik a pénzüket.

Az együttmüködés nem jelenti azt, hogy az egyetemes gyüjtőkörü könyvtárak szükebb tudományági szakkönyvtárakká változnak át, csupán azt, hogy különös aktivitással fejlesztik gyüjtőkörük meghatározott részét. Ugyanakkor a szakositási sémának rugalmasnak kell lennie, hogy tükrözhesse a társadalmi és tudományos változásokat. A kooperáció során ellenőrizni kell a végrehajtás pontosságát és rugalmasságát is. Célszerü ezért állandó bizottságok létrehozása a végrehajtás irányitására.

Az állománygyarapitás összehangolásának és az ezzel kapcsolatos könyvtárközi kölcsönzésnek megvannak a célszerüségi határai. A gyüjtőköri együttmüködés eltulzása ugyanis rendszerint arra vezet, hogy az olvasót gyakrabban kell más könyvtárhoz irányitani, számára távolabbi könyvtárból kell a könyvet meghozatni. Ezért a könyvtárügy egészséges fejlődésének alapja - az együttmüködés maximális fejlesztése mellett is - az egyes könyvtáraknak nyujtott megfelelő dotáció. A könyvtáraknak közvetlen szolgálattal kell kielégiteniök a kurrens igények legnagyobb részét azzal, hogy a könyvtárközi kölcsönzés inkább csak kivétel maradjon.

Gyüjtőköri együttmüködés egyes országokban

Anglia

Angliában széleskörü a gyüjtőköri együttmüködés. Az együttmüködést a nyilvános könyvtárak kezdeményezték. A kooperativ állománygyarapitás érdekében pl. London könyvtáraiban bizonyos mérvü ágazati szakositást hajtottak végre. A gondozott ismeretágak irodalmának gyüjtésével kapcsolatos költségek a könyvtárak költségvetésében külön tétel alatt szerepelnek.

Az eddig készült kooperációs tervek mindenekelőtt a nemzeti irodalomra vonatkoznak. Az Inter-Regional Coverage Scheme értelmében a British National Bibliography-ban 1959. jan.1-óta jelzett müveket az ország egyes tájain előre megállapitott rendszer szerint szerzik be. A Background Material Scheme az 1800-előtti müvek eltünése ellen nyujt védelmet. A természet- és müszaki tudományok terén megjelent külföldi irodalom beszerzéséért a National Lending Library on Science and Technology a felelős,természetesen e gyüjtőkörben nem kizárólagos joggal. A National Central Library az Inter-Regional Coverage Schememel koordináltan módositotta beszerzési politikáját.Nem szerez már be 1959-óta megjelent brit könyveket, igy a régebbi angol és külföldi irodalom gyüjtése aktivabban folyhat. Különös figyelmet szentelnek a brit hivatalos kiadványoknak, valamint a tudományos társaságok kiadványainak. Ezzel szemben elhanyagolják az orvosi, szépirodalmi és ifjuságí irodalom beszerzését. A Standing Conference of National and University Libraries 1955-ben szerzeményezési koordinációs bizottságot létesitett,amely vizsgálta a külföldi müvek előfordulását az Egyesült Királyság könyvtáraiban, megvitatta továbbá a brit Farmington Plan kérdését. A keleti és szláv kiadványok beszerzésére 2 bizottság létesült, bizonyos egyetemek keleti és szláv tanulmányi központok lesznek. Az u.n. SCOLMA terv /Standing Commite on Library Material on Africa/ 25 könyvtár részvételével fogja az afrikai irodalmat beszerezni és közös jegyzéket fognak kiadni uj beszerzéseikről.

Nyugat-Németország

A külön gyüjtőterületek /Sondersammelgebiete/ alapján végzendő kiadványbeszerzés tervét 1949-ben készitette el a Deutsche Forschungsgemeinschaft. A tudományokat 105 csoportra osztva, 25 egyetemi és főiskolai könyvtár között osztották meg, szem előtt tartva a könyvtárak szerzeményezési politikáját és meglevő állományát. A külföldi könyvek és periodikák beszerzésének költségeit a Deutsche Forschungsgemeinschaft viseli, igy pl. 7000 folyóiratot rendel meg és oszt szét. A hazai irodalmat a könyvtáraknak kell beszerezniök. Minden könyvtár köteles a kiadványokat az illetékes központi katalógus részére bejelenteni és az olvasók rendelkezésére bocsátani. Ujabban a Deutsche Forschungsgemeinschaft ennek az erősen decentralizált tervnek a kiegészitésére "prézens könyvtárakat" létesit főleg az alkalmazott tudományok terén. Az első ilyen tipusu könyvtár 1959-óta a hannoveri Technische Informationsbibliothek. A külön gyüjtőterületek szerinti beszerzési tervvel kapcsolatban 1960-ban bizottság létesült a problémák vizsgálatára.

Franciaország

Számos tervet dolgoztak ki a beszerzések koordinálására, de kevés intézkedést léptettek életbe. Még a 2. világháboru előtt a nagy párisi könyvtárak megegyeztek bizonyos igen specializált és drága könyvek és periodikák beszerzésében. 1963 első negyedében pedig a francia könyvtárak igazgatóságának ülésein a társadalomtudományok terén megjelenő szovjet periodikák, valamint az afrikai kiadványok beszerzését tárgyalták. Ezenfelül Bibliográfiai Tájékoztató Szolgálatot létesitettek az egyetemi könyvtárak megsegitésére külföldi müvek beszerzésében.

Egyesült Államok

A Farmington-tervben az Association of College and Research Libraries irányitásával 62 könyvtár /közte 46 egyetemi/ érdekelt. Ezek szabadon elfogadott /szakszerinti vagy nyelvi, illetve földrajzi/ kritériumok alapján koor-

dinálják beszerzéseiket. A humán tudományokat 271 szorosan megszabott szektorra osztották fel. Mindeddig kizárólag monográfiák beszerzésére vonatkozik az együttmüködés. A müvek kiválasztását általában állami könyvkereskedések végzik a könyvtár profiljának megfelelő megbizatás/"blanket order"/alapján a cimzett számlájára. A Farmington Plan alapján megkapott müveket 30 napon belül jelenteni kell a Library of Congress által vezetett National Union Catalog-nak. Periodikákat, ujságokat, hivatalos kiadványokat, térképeket, forditásokat mindmáig nem szereznek be. 1959-ben kiterjesztették a tervet 13 európai és 85 távolabbi országra, ezek irodalmának beszerzését rábizták meghatározott könyvtárakra.

1957-59-ben a Farmington-terv 10 éves müködéséről tanulmány készült. A vizsgálatokból kitünt, hogy a szerzeményezés költsége évi 275.000 $. Minden beszerzett 205 könyv közül 79 /=38.5 %/ egyetlen példányban volt meg, 30 /=14.5 %/ pedig még egy példányban a Library of Congress-ben is megvolt. A 79 egy példányban beszerzett müből 26 /=11.5 %/ használható volt, 18 /=9 %/ használhatatlan. A jelentés szerint Európában is követni kell a "blanket order" rendszerü beszerzést, mert az USA igen kevés tudományos könyvtára szerzi be az irodalmat a nemzeti bibliográfiák alapján.

Azok a könyvtárak viszont amelyek egy-egy terület ellátásáért felelősek, megitélésük szerint rendelhetik meg a müveket, nem véve igénybe a blanket order-t.

A Farmington-terv meghagyja a könyvtárak szabad válogatási jogát, csak a teljességet biztositja - extra pénzen. Egyesek meg vannak győződve sikeréről, mások szerint a terv nehézkes, drága, "uthenger egy dió feltörésére". Nagy hiányosságnak tartják a periodikumok mellőzését.

A Midwest Inter-Library Center-ben 9 középnyugati állam 19 nagy könyvtára vesz részt. Egyes források szerint mind több időt kell a résztvevők meggyőzésére forditani.

Scandia terv

A teljesség kedvéért emlitjük meg a svéd, dán, norvég és finn tudományos könyvtárak nemzetközi együttmüködését az állomány gyarapitásában.

Ez az egyetlen nemzetek közötti kooperáció. A humanisztikus tudományok azon részére terjed ki az együttmüködés, amelyek az érdekelt országok szempontjából un. periférikus tudományágak. Igy a teologia, egyháztörténet, nyelvészet irodalomtörténet, régészet, történelem, néprajz, földrajz, jog egyes részei, összesen 80 tudományág. A szocialista országok közül a Szovjetunió és Magyarország történelmét vették fel a megosztásba és Finnországra profilirozták.

Erőfeszitések folynak a humanióriák területén meglévő kooperáció továbbfejlesztése s az együttmüködésnek más tudományágakra való kiterjesztésére. Itt elsősorban az orvostudományt vették figyelembe. Az érdekelt országok illetékes szervei csak egyhangulag megszavazott javaslatot tekintenek kötelezőnek.

Szovjetunió

A külföldi müvek beszerzését országos szinten koordináló tervek még nem öltöttek konkrét formát. Az 1959-ben a könyvtárak helyzetének megjavitása tárgyában kiadott határozat értelmében fokozták a könyvtárak együttmüködését. A könyvtárakban részletes felmérést végeztek a jelen helyzetről és az eddig követett szerzeményezési politikáról. Leningrádban könyvtárközi tanács alakult az azonos tipusu könyvtárak részvételével, ezen belül müködik, a "külföldi müvek vételét koordináló bizottság". Az Akadémiai Könyvtár vállalja a müszaki és természettudományi, a Szaltikov-Scsedrin Könyvtár az orvosi és müvészettörténeti, az Egyetemi Könyvtár a humán tudományok, a Mezőgazdasági Akadémia a mezőgazdasági irodalom beszerzését stb. Igen fejlett az akadémiai könyvtári hálózaton belüli együttmüködés. A Leningrádi Tudományos Akadémia Könyvtára a külföldi müveket saját és 41 fiókkönyvtára részére

rendeli. Gyüjti a természettudományi, müszaki, földrajzi, filológiai, orientalisztikai irodalmat. A Moszkvai Egyetemi Könyvtár szerzi be a hazai és külföldi müveket annak a 36 intézetnek a részére, amelyek azelőtt a központi könyvtárral együttesen egy közös állományt képeztek. A Lenin Könyvtár az egyetlen nemzeti könyvtár, amely aktivan gyüjti az összes tudományágak irodalmát. Egyes esetekben más moszkvai nagy könyvtárakkal, különösen a Külföldi Irodalom Állami Könyvtárával, megegyezik kevésbé fontos uj beszerzések megosztását illetően.

Német Demokratikus Köztársaság

A külön gyüjtőterületek szerinti beszerzés terve 1956-ban lépett életbe. A tudományokat 61 csoportra osztva 9 könyvtár /5 egyetemi, 3 állami és a drezdai Bibliothek der technischen Hochschule/ között osztották fel. Ettől függetlenül a berlini Deutsche Staatsbibliothek, a Bibliothek der Humboldt Universität és a Deutsche Akademie der Wissenschaften /Berlin/ könyvtára beszerzésük koordinálására egyezményre lépett 1962-ben. Ez azonban fontos és értékes kéziratok és referensz müvek beszerzésére korlátozódik, az eddigi eredmények szerények. Azt tervezik, hogy csökkentik a felosztható szektorok és növelik a résztvevő könyvtárak számát.

Lengyelország

A lengyel könyvtárak már az első világháborut követő idők óta foglalkoznak a közös beszerzés kérdéseivel, az 1929. évi 2. kongresszusukon megvitatták a kérdést, a szaksajtó azóta sem szünik meg azzal foglalkozni. 1950-61. években számos konferenciát rendeztek ebben a témakörben. 1961-ben a Lengyel Könyvtárosok Egyesülete a tudományos könyvtárak együttmüködésére bizottságot létesitett. Kérdőiveket küldtek a nagy tudományos könyvtáraknak, hogy megállapitsák, mely könyvtárak lennének hajlandók együttmüködésre külön gyüjtőterületek szerinti beszerzési terv keretében, milyen állománnyal rendelkeznek stb.

A különböző könyvtári kategóriákon belüli együttmüködés sokat fejlődött. Igy pl. Lodzban és Poznanban a tudományos könyvtárak külföldi periodikák beszerzését regionális kollektiv katalógusok alapján döntik el. A mezőgazdasági könyvtárak 1960-óta koordinálják beszerzéseiket. A lengyel irodalom beszerzését már régen felosztották,a krakkói Jagelló könyvtár 1800 előtti, a Nemzeti Könyvtár 1800 utáni könyveket gyüjt.

Törekvések a KGST keretében

A KGST országok tudományos és szakkönyvtárai között az állománygyarapitási együttmüködést különösen Csehszlovákiából szorgalmazzák. Még kell jegyezni, hogy Csehszlovákiában nincs országosan szervezett összehangolt állománygyarapitás.

Csehszlovák elgondolás szerint az állománygyarapitás összehangolásának tárgya a tőkés országokból származó tudományos és müszaki irodalom lenne. Előkészitő bizottságot kellene alakitani, ennek fő feladatai lennének:

- előzetesen meghatározza az összehangolás mértékét és tárgyát,
- biztositja a résztvevő országokban a felmérést; e felmérés célja az anyagi /pénzügyi/ és személyi lehetőségek feltárása, a nemzeti bibliográfiák alapján a különbségek megállapitása, egyrészről egyes tudományágak irodalmának gyarapodása, másrészről ennek az irodalomnak az egyes országokban meglevő tényleges helyzete között,
- a bizottság osztályozási sémát dolgozna ki a terv végrehajtásához.

Irodalom

Az állománygyarapitás összehangolása néhány tőkés országban. KMK. 1962. 51.p.

Cejpek J.: Lehetőségek a szocialista országokban müködő könyvtárok állománygyarapitásának nemzetközi összehangolására. /Moznosti mezinárodni koordinace doplnováni knihoven socialistickych zemi./ Knihovnik, 1963. 6.sz. 170-175. p.

Empfehlungen des Wissenschaftsrates zum Ausbau der wissensch. Einrichtungen. 2.I.Wissensch. Bibliotheken 1964. 55-56., 245-248. p.

Genzel P.: Durch Koordinierung rationeller arbeiten.Das Stichwort, 1963. 22.sz. 4-5.p.

Gibb,J.P.: Foreign book procurement /the decennial Farmington Plan survey and afterwards/ Journ. of Doc. 1960. 1. 1-10.p.

Juchhoff R.: Cooperation on the Continent. Libr. Trends. 1958. 3.sz. 365-376. p.

King,A.: Cooperation in the field of documentation and information, Report.Congr.Int.Sulla Docum.Roma,1964.3.p.

Eldowney V.J.: Subject specialisation in New Zealand university libraries. New Zealand Libr., 1964.7.sz. 189-197 p.

Razumovsky M.: La collaboration en matiere d'acquisition d'ouvrages dans quelques pays d'Europe et aux Etats-Unis. Bulletin des Bibliotheques de France.1963.8.4.161-174.p.

Williams,E.E.: Farmington plan handbook, Cambridge,USA. 1961. 141. p.

EGY VÉLEMÉNYKUTATÁS - ÉS EREDMÉNYE

1965. május 20-án mintegy 150 vezető állásu orvoshoz /egyetemek rektorai, kórházigazgatók, országos intézmények igazgatói, egyetemi tanárok/ valamint hálózatunk legnagyobb könyvtárainak vezetőihez megküldtük az alábbi szövegü sokszorositványt.

"J a v a s l a t

az orvosok külföldi szakirodalommal történő ellátásának fejlesztésére.

Hazánkban az orvosok külföldi szakirodalommal való ellátásának fő forrása és eszköze a szakkönyvtári hálózat. Az egyéni könyv- és folyóiratbeszerzés elhanyagolható tényező. /A devizáért beszerzett irodalomnak 1 %-a magánelőfizetés vagy vásárlás./

A szakkönyvtári hálózat kétféle külföldi irodalmat szerez be: devizáért rendel a Kultura Könyv- és Hirlap Külkereskedelmi Vállalat utján /a rendeléshez az OOKDK engedélye szükséges/, valamint forintért vásárol ill. rendel részben az Állami Könyvterjesztő Vállalat boltjaiban, részben a Posta Központi Hirlapirodánál. A forintért beszerzett irodalomnak kisebb része tőkés országokból származik, nagyobb része a szocialista országokból.

A devizakeret meghatározott lehetőséget ad a tőkés országokból származó irodalom beszerzésére /ezért kötötték engedélyezéshez/. A devizakeret mintegy 80 %-át folyóiratok megrendelésére forditják a könyvtárak, csupán mintegy 20 %-ot forditanak könyvrendelésre. Azok az intézmények, amelyeknek kicsiny a keretük, azt gyakran teljesen folyóiratmegrendelésre forditják. A folyóiratok folyamatos drágulása valamint ujabb és ujabb folyóiratok megjelenése olyan tendenciát alakitott ki, amely a könyvekre forditott összeg évről-évre történő csökkentésében mutatkozik meg.

A jelenlegi devizakeret már nem ad arra lehetőséget, hogy az orvosok szakirodalmi olvasás-igényeit teljes mértékben vagy megközelitően is kielégitsék a könyvtárak az eddigi módon vagyis ugy, hogy előfizessék mindazokat a

folyóiratokat /megfelelő példányszámban/, amelyek iránt érdeklődés mutatkozik. Az olvasás-igények kielégitésének ezt a módját ma már a leggazdagabb országok sem gyakorolják, mert erre sehol sem állnak megfelelő anyagi eszközök rendelkezésre.

A nehézségeken valamelyest segit a folyóiratok kölcsönzése, megoldást azonban ez sem jelent. Az intézmények egy része nem tudja a folyóiratait kölcsönözni, vagy csak hosszabb idő multán, mivel azokat elsősorban a saját orvosai számára tartja fenn. Ezért az utóbbi években egyre több folyóiratcikket mikrofilmen rendelnek meg az orvosok. Az OOKDK 1964-ben több mint 12 000 mikrofilm kockát készitett, ami ugyanannyi oldalnak, tehát mintegy 1500 közleménynek felel meg. A mikrofilm azonban nem ugyanaz mint az eredeti, nehezebben olvasható, a pozitiv nagyitás készitése pedig költséges.

Hazánkban a devizáért beszerezhető /tőkés országokból származó/ folyóirat ellátás okozza a legnagyobb problémát. Gyakorlatilag ott tartunk, hogy ha a teljes deviza keretet folyóiratbeszerzésre forditanánk, akkor sem tudnánk - még csak megközelitően sem - kielégiteni az igényeket.

A folyóiratok járatása ezenkivül azért sem oldhatja meg kielégitően a szakirodalmi tájékoztatás vagy tájékozódás problémáját, mert a szakirodalom szóródása igen nagy. Egy bizonyos szakterületre vonatkozó közlemények többszáz folyóiratban jelennek meg szétszórva, valamennyire előfizetni pedig lehetetlen. Még kevésbé lehetséges valamennyit áttekinteni az érdeklődő olvasónak.

A szakirodalom nagymértékben specializálódik is. Ezért gyakran előfordul, hogy egy-egy folyóiratszámban csak egy-két olyan cikk van, amely az előfizető intézmény orvosait érdekli. Az a tapasztalat, hogy elég sok az "ürésjárat".

Ma már ezért sok helyen nem is tekintik korszerü tájékoztatási illetve tájékozódási módszernek a folyóiratok eredeteiben történő beszerzését és olvasását.

Ehelyett a problémát két lépésben oldják meg:

1. Dokumentációs szolgáltatással /referáló lapok, kurrens bibliográfiák, tartalomjegyzék sokszorositás, stb./ az érdeklődők tudomására hozzák a publikációk témáját;

2. az érdeklődő csak a kivánt cikket szerzi be /különlenyomat vagy reprodukció formájában/.

A folyóiratok drágulása, a sokféle uj folyóirat megjelenése /évente legalább 300-400 uj orvosi folyóirat jelenik meg/, a devizakeret kötöttsége nehéz helyzetbe hozta hálózatunkat. Az igények kielégitése - véleményünk szerint - csak ugy lehetséges, ha bevezetjük a fent emlitett módszert. Ha a jelenlegi módszer mellett tartunk ki, ez azt jelentené, hogy évről-évre le kellene mondanunk az eddig járatott folyóiratok egy részéről részben azért, hogy kiegyenlitsük a drágulást, másrészt, hogy devizát szabaditsunk fel az ujonnan megjelenő folyóiratok számára.

A kérdés megoldása a következő módon látszik célszerünek:

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központban - a Budapesti Orvostudományi Egyetem könyvtárával együttmüködve - létre kellene hozni egy olyan központi folyóirat bázist, amelyben megtalálható az országba járó valamennyi külföldi folyóirat.

E folyóiratok tartalomjegyzékéről az OOKDK gyorsmásoló eljárással kópiákat készitene. Minden intézménynek módjában állna annyi folyóirat tartalomjegyzékét megrendelni, amennyire csak szüksége van az "első lépésben" történő tájékozódás szempontjából. A tartalomjegyzék másolatokat az OOKDK, a folyóirat beérkezését követően, napokon belül postázná.

Az intézmények - és bárki más, tehát orvosok is - a tartalomjegyzékek alapján megrendelhetnék az egyes cikkek másolatait. Az OOKDK korszerü gyorsmásoló berendezéssel 1:1 méretaránu másolatot készitene és elküldené a megrendelőnek.

Ezzel a módszerrel minden igényt korszerüen, gyorsan és gazdaságosan ki lehetne elégiteni és az orvosok ill. az

intézmények az eddiginél sokkal több folyóirat tartalmáról szerezhetnének tudomást.

A létesítendő gyorsmásoló és sokszorositó üzem felállitásának anyagi feltételeként a hálózathoz tartozó könyvtáraknak le kellene mondaniok jelenlegi devizakeretük egy részéről, tekintettel arra, hogy a berendezés és az üzemeltetéshez szükséges anyag egy része ugyancsak devizaigényes.

Budapest, 1965. május 20.

Dr. Székely Sándor s.k.
OOKDK igazgató."

Eddig a körlevél, amelyet kisérőlevéllel küldtünk el a cimzetteknek. A kisérőlevélben arra kértük a cimzetteket, nyujtsanak segitséget azzal, hogy megirják a véleményüket a problémáról és a javaslatról.

A körlevélre julius 10-ig 53 válaszlevél érkezett. A válaszolók közül egyetemi tanár 12, országos intézmény vezetője 10, vidéki kórházigazgató 19, budapesti kórházigazgató 10 egyetemi könyvtár vezetője 2. Mivel a körlevél kiküldése óta több mint másfél hónap telt el, aligha számithattunk arra, hogy sok további válasz érkezzék. Ezért julius 10-én lezártuk az anyagot és feldolgoztuk a válaszokat.

A körlevél azon részével, amely a jelenlegi helyzetet és a kialakult helyzet következtében beállott nehézségeket irja le - valamennyi válaszoló egyetért.

A körlevél második részében javasolt megoldással, a tartalomjegyzék sokszorositásra alapozott gyorsmásoló szolgálattal már nem értett mindenki egyet, a vélemények erre vonatkozóan megoszlottak. A véleményeket lényegében három csoportba lehet osztani. Mindenekelőtt azonban azt is meg kell állapitani, hogy a válaszolók tulnyomó többsége nem tartja lehetségesnek, hogy a központi folyóirat bázis kialakitása céljából devizakeretének egy részéről is lemondjon. Mindössze 7 olyan válasz érkezett, amely

bizonyos szerény devizakeret-lemondást helyez kilátásba a javasolt cél érdekében.

A válaszok három csoportja:

Egyetért a javaslattal, hasznosnak és szükségesnek tartja az ismertetett módszer bevezetését 34 válaszoló. Közülük - mint emlitettük - heten devizát is felajánlanak. Sokan kérdéseket is tesznek fel válaszukban: mennyibe fog kerülni a szolgáltatás; hogyan adminisztrálják majd a könyvtárak a beérkező másolatokat, stb. Hét válaszoló kivételével hangsulyozzák, hogy jelenlegi folyóirat állományukra a továbbiakban is szükségük lesz. Egyes válaszolók kifejtik, hogy az ő intézményükben ugyan nem lehet csökkenteni a folyóirat választékot, de másutt lehetne, mert pl. a kórházakba nem okvetlenül szükséges az olyan szakfolyóiratok járatása, amelyet egy, esetleg két orvos olvas csak, másrészről a kutató-oktató intézményekbe nem okvetlenül szükséges az általános folyóiratok járatása.

Elvileg egyetért a javaslattal 10 válasz. E válaszolók a nehézségekre hivják fel a figyelmet - egyébként teljes joggal. Figyelmeztetnek arra is, hogy a munkát fokozatosan kellene megkezdeni, nehogy olyan helyzet következzék be, hogy egyes helyekre megszüntetik a folyóiratok járatását, amikor a szolgáltatás még nem müködik hatékonyan. A szolgáltatást tehát előbb meg kell szervezni és inditani és csak olyan mértékben, amilyen mértékben valóban ellátja a szakirodalmi tájékoztatást, lehet a folyóiratbázist koncentrálni.

Nem ért egyet a javaslattal hét válasz. Egyesek közülük a centralizálást kifogásolják és azt javasolják, hogy több decentrumban, a vidéki egyetemek könyvtáraiban kell fejleszteni az állományt és a könyvtári munkalehetőségeket /beleértve a reprográfiás berendezéseket is/. Ez közelebb hozza a szolgáltatást az igénylőhöz. Mások elvileg nem értenek egyet azzal, hogy az orvosokat "leszoktassuk" az olvasásról, a folyóiratok forgatásáról, és ehelyett tartalomjegyzék másolatokat kapjanak.

A válaszolók közül elég sokan megjegyzik, hogy a tartalomjegyzék másolatokból, vagyis a közlemények ciméből nem állapitható meg mindig a cikk tartalma, ez nehézségeket, esetleg fölösleges cikkmásolat megrendeléseket eredményez majd.

Végül megjegyzendő, hogy a legtöbb választ kollektiv állásfoglalást tükröz. Megirják, hogy a körlevelet megtárgyalták a főorvosi karral vagy a Tudományos Tanáccsal és közösen kialakitott álláspontjukat közlik.

Összefoglalóan megállapitható tehát, hogy a válaszolók általában helyeslik a központi folyóirat bázis alapján gyorsmásoló eljárással készitendő tartalomjegyzék sokszorositást mint elsődleges tájékoztató módszert, amelynek alapján az őket érdeklő cikkeket másolatban is megrendelhetik. E szolgáltatást azonban központi keretből és nem a hálózat devizakeretének a rovására kell megszervezni és müködtetni.

A közben eltelt idő alatt bizonyos számitásokat végeztünk a szolgáltatás bevezetésére szolgáló üzem megszervezésének és müködtetésének költségkihatásairól, ámbár ezek a tényezők nem voltak ismeretlenek előttünk, hiszen sok nagyobb könyvtárban és könyvtári központban müködik már ilyen üzem. Javaslatunkkal nem csak az a cél lebegett a szemünk előtt, hogy konkréten tartalomjegyzék sokszoritással és a közlemények eredeti méretben történő gyorsmásolásával segitsük a szakirodalmi tájékozódást, hanem az is, hogy megszüntessük elmaradottságunkat e téren. Jelenleg az orvostudományi szakkönyvtári hálózat az egyetlen, amelynek semmiféle korszerü sokszorositó és gyorsmásoló berendezése sincs.

Ami a tartalomjegyzék másolatokat illeti: számitásaink szerint egy-egy folyóirat teljes évfolyamának a tartalomjegyzék másolatát szállitani lehetne átlag 10-15 Ft-os előfizetési árért./Az ennél kevesebb példányban igényelt szaklapok tartalomjegyzékei ennél többe, a nagy példányszámban igényelt hetilapok tartalomjegyzékeinek az ára ennél kevesebbe kerülne./

Az elgondolás megvalósitására - a fokozatosság szem előtt tartásával - javaslatot tettünk. A javaslat megvalósulása, a szolgáltatás megindulása esetén is természetesen gondoskodni kell arról, hogy továbbra is rendelkezésre álljanak a helyszinen mindazok a folyóiratok, amelyekre alapvetően szükség van. A központi folyóirat bázis kiszélesitése csakis azoknak a folyóiratoknak a központositá-

sával történhet, amelyekre az eddigi előfizetőknek nincs okvetlenül szükségük. Hiszen a központi folyóirat bázis a BOTE + az OOKDK könyvtárában már bizonyos mértékig megvan.

A javaslat realizáláshoz természetesen sok mindenre van szükség: helyiségre, gépekre, személyzetre és igen jelentős mennyiségü papirra. A megoldandó feladat nem egyszerü és nyilván hosszabb idő telik még el, amig az üzem megszervezése napirendre kerülhet. Reméljük, a fejlődés és a szükségesség azonban napirendre tüzi a megoldást is.

ORVOSI KÖNYVTÁRHÁLÓZAT - ORVOSI TÁJÉKOZTATÁS

Minden könyvtár akkor müködik igazán jól, ha alaposan ismeri potenciális olvasóinak[x] irodalmi szükségleteit és igényeit és ezeknek az ismereteknek a birtokában szervezi meg szolgáltatásait, ezeket figyelembe véve szerkeszti meg kiadványait. Ha a könyvtár a tényleges igények felkutatását elmulasztja és ezekre csak következtet, előbb-utóbb rá kell jönnie, hogy egyes kiadványai, szolgáltatásai a legjobb esetben "nem érik meg a fáradságot", a beléjük fektetett energia nincs arányban azzal a szellemi haszonnal, amit az olvasók a kiadványok, szolgáltatások révén nyerhetnek.

Igénykutatást csak az utóbbi években folytatnak intenzivebben a magyar könyvtárak, éppen azért, mivel a gyakorlatból megtanulták, hogy kiadványaiknak alapja inkább képzeleti, mint reális.

Az OOKDK is számtalan kiadvány szerkesztését kezdeményezte, folytatta és hagyta abba az évek során, mivel - mint később felismerte - potenciális olvasóinak igényeit nem ismerte kellőképpen.

---

x Potenciális olvasók: a könyvtárhasználat szempontjából figyelembe vehető személyek száma. Ez közmüvelődési könyvtárak számára az ország lakosságának száma; szakkönyvtárak számára a vonatkozó szakterület és határterületeinek minden szakembere.

Vitán felül állónak tekintjük azonban a tájékoztatás szükségességét. Vizsgáljuk meg röviden, mit ad az OOKDK ezen a téren potenciális olvasóinak, mit nyujtott az utóbbi néhány évben?

A frissen megalakult orvosi könyvtárhálózat központjának dolgozói tudatában voltak annak, hogy az OOKDK-nak egyrészt fejlesztenie kell könyvtári és dokumentációs szolgáltatásait, másrészt a tagkönyvtárakat kell olyanokká tennie, hogy azok a helyi szakirodalmi igényeket kielégitsék, részint saját tájékoztató szolgálatuk segitségével, részint az OOKDK központi szolgáltatásainak továbbsugárzása révén.

I. Az OOKDK orvosok számára szerkesztett kiadványai

1957-ben indította meg az OOKDK a magyar orvosi irodalmat folyamatosan feltáró Magyar Orvosi Bibliográfiát, amelyet eleinte évente 12-szer, később 4-szer jelentetett meg.

A szovjet orvosi irodalmat 1957-től nem referátumok formájában tárta fel, mint azelőtt, hanem Szovjet Orvostudományi Bibliográfia néven cimbibliográfia formájában. A kiadvány 1960-ban megszünt.

A külföldi orvosi irodalmat a Nemzetközi Orvosi Bibliográfia c. annotált bibliográfiában dolgozta fel. A kiadvány megszüntetésére 1961-ben került sor.

A Bibliográfiai Osztály néhány speciális témabibliográfia összeállitása után nagyszabásu munkába fogott: 30 orvosi szakterület magyar szakirodalmának anyagát retrospektiv módon dolgozza fel. A feldolgozott időszakasz: 1945-1956, ill. 1960-ig.

1951-1961-ig kiadta a folyóiratok lelőhelyjegyzékét.

1959-től a tagkönyvtárak devizás könyvrendeléseinek megkönnyitése céljából évente négyszer kiadja a "Tájékoztató a... évben megjelent külföldi orvosi könyvekről" c. kiadványát, amely szakcsoportositásban közli, a kiadói prospektusok alapján, a legfrissebben megjelent könyveket, sőt a megjelenendő munkák adatait is.

1959-től az Orvosi Hetilap "Horus" rovatában orvostörténeti, egészségpolitikai, kulturtörténeti cikkeket közöl, szemmel tartja a külföldi orvosi eseményeket, kongresszusi naptárat közöl és az utóbbi időben közli az OOKDK Tájékoztató osztályán készült fordítások és témabibliográfiák jegyzékeit is.

II. Az OOKDK szolgáltatásai

A külföldi folyóiratirodalomról mind a legutóbbi időkig csak kis mértékben és tartalmi feltárás nélkül tájékoztatta olvasóit. Egyes orvosok már 1955-56-ban fordultak bibliográfia összeállitása iránti kéréssel a központhoz. Akkoriban azonban irodalomkutatással nem foglalkoztunk, /témabibliográfiák összeállitásával/ csak témafigyelő-szolgálatunk volt. Témabibliográfiákat 1957-től állitunk össze.

Azok, akik témabibliográfiákat kérnek, a bibliográfiákból kiválasztott cikkeket eredetiben is el kivánják olvasni. Bár hálózatunkban a könyvtárközi kölcsönzés élénk, a kivánt cikkekhez nem lehet mindig hozzájutni. Ennek pótlására szerveztük meg fotokópia és mikrofilm szolgáltatásunkat. Bármely kivánt folyóiratcikkről önköltségi áron készitünk másolatot.

Az OOKDK és elődje az ODK is foglalkozott cikkek fordításával. Nagy kár, hogy csekély pénzügyi kerete miatt az orvosoknak forditásra vonatkozó egyéni kéréseit még ma sem tudja teljesiteni. Csak arról lehet szó, hogy havonta 25-30 belső munkatárs által kiválasztott cikket lefordittassunk olyan cikkeket, amelyek iránt előrelátható nagy lesz az érdeklődés. Ezeket a forditásokat az Orvosi Hetilapban az orvosok tudomására hozzuk. Az ODK külön kiadványként jelentette meg forditásai jegyzékét. 1957-től az OOKDK folytatta ezt a funkciót, azonban csak évente kétszer került sor a kiadvány megjelentetésére. A meghirdetett forditásokat kevesen vették igénybe, a kiadványt alig egy néhányan vásárolták meg. 1962-től forditásjegyzékünket igénytelen külsővel, de évente 12-szer adtuk ki és dijtalanul küldtük el valamennyi tagkönyvtárunknak. A forditások igénylésében észrevehető volt az emelkedés. Hogy milyen sokat számit a propaganda, annak ékes bizonyitéka, hogy amióta forditásaink cimeit az Or-

vosi Hetilapban jelentetjük meg, - 1963 - azóta az igénybevett fordítások és témabibliográfia másolatok kérésének száma egyre emelkedik.

III. A szétsugárzás

Az igények fokozódásának, a szolgáltatások igénybevételének mértéke azonban nem egyedül a mi propaganda munkánktól függ. Nagyon nagy szerepük van ezen a téren is hálózati tagkönyvtárosainknak. Amikor a Módszertani Csoport munkatársainak sikerül egy-egy könyvtárost meggyőznie a szolgáltatások közvetítésének fontosságáról és sikerül bennük a tájékoztatási igényt és kedvet felkelteni, abban a városban, vagy megyében érezhetően emelkedik a szolgáltatásainkat igénybe vevők és az igénybevett szolgáltatások száma.

A hálózati munka és a könyvtárak fejlődése az egyes intézmények helyi tájékoztatási munkájának fejlődését is maga után vonja. Érdekes azonban, hogy a helyi tájékoztatás kifejlődése egyáltalán nem csökkenti, hanem a legtöbbször még fokozza is a központi szolgáltatások igénybevételét.

TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLTATÁSAINK IGÉNYBEVÉTELE

Semmiképpen sem elégedhetünk meg azonban az eddigi eredménnyel. Nem téveszthetjük szem elől azt a célt, hogy az egész orvostársadalmat el kell látnunk, fel kell ébresztenünk és a részükről megnyilvánuló szakirodalmi igényt minél szinvonalasabban ki kell elégítenünk.

Az olvasók irodalom iránti igényeinek vizsgálatára többé-kevésbé kialakult módszerek állnak rendelkezésre. Ilyenek a kérdőíves vizsgálatok, a személyes beszélgetések, a célzott beszélgetések /interjuk/, az olvasók megfigyelése, olvasói naplók szervezett vezettetése, a forgalmi statisztikák vezetése és értékelése és a felsorolt módszerek együttes alkalmazása, vagy kombinációi. Különösen a kérdőíves megkérdezések és a célzott beszélgetések azok, amelyek az igények tartalmára, szubjektiv inditékaira fényt vethetnek. 1962-ben ezekre a munkaigényes

és drága vizsgálatokra nálunk nem kerülhetett sor. Mégis meg akartuk tudni, hogy szolgáltatásaink igénybevételének mértéke hogyan oszlik meg megyénként, a fővárosban, egyetemenként stb., hogy a nyert adatokat összevetve a Módszertani Csoporttól kapott, a tagkönyvtárakra és hálózati könyvtárosainkra vonatkozó információkkal, valamelyes képet tudjunk kapni az igénybevétel okairól.

a/ A modellkisérlet

Mivel ilyenfajta vizsgálatok terén nem voltak még semmiféle tapasztalataink, mintegy kisérletként először csak néhány hónap adatait dolgoztuk fel.

Könyvtáraink forgalmi adatairól a tagkönyvtárak fejlődő, de nem kielégitő adatszolgáltatása miatt nem volt megbizható képünk. Nemcsak azért, mert sok helyütt nem voltak még megfelelő kimutatások és ezért a bekért adatok többnyire becsült adatok voltak, hanem azért is, mert kellő szakértelem hiján könyvtárosaink összecserélték az adatokat: az igénybevett müvet a darabszámmal, folyóirat esetén az évfolyamot a kötettel, az olvasók számát az olvasási alkalmakkal, a kölcsönzők számát a kölcsönzött müvekkel stb.

Ha megbizható adatokat akartunk kapni, nem támaszkodhattunk másra, mint a Tájékoztató Osztálynak néhány szolgáltatására vonatkozó forgalmi adatra. Forditásaink, az egyéni kérésekre elkészitett témabibliográfiáink és a témabibliográfiák másolatainak igénybevételét mértük fel az 1962. jan 1 - okt. 15-ig terjedő időszakra vonatkozóan. Számadatainkat szalagdiagrammok és igénytérkép formájában dolgoztuk fel. Az igénytérképbe berajzoltuk az igénybevevők számát és az igénybevett információs egységeket. A térkép elkészitésével azt a tapasztalatot szereztük, hogy az ilyesfajta ábrázolás, annak ellenére, hogy torzitottan ábrázol, mégis ad képet a tájékoztatási helyzetről.

Miben jelentkezett a torzitás?

Néhány megye, különösen Tolna és Baranya viszonylag jól tájékoztatottnak látszott, ezekben vették igénybe a leg-

több információs egységünket. Amikor azonban az igénybevételt alaposabban megvizsgáltuk, kiderült, hogy az igénybevett aránylag sok információs egység egy-egy /a szó szoros értelmében egy/ kimagaslóan érdeklődő orvos igényeit mutatja. Feltételezhettük, hogy ha ezeket az orvosokat más megyébe helyeznék, az igénybevett információk egységszáma ott szökne magasra. Ez azt mutatja, hogy az igénybevevők száma olyan csekély, hogy adataink csak gondos és körültekintő vizsgálattal mérlegelhetők, másképpen még megközelitően sem tudjuk meg, amire kiváncsiak vagyunk.

A térkép mégis hü tükre volt Magyarország müveltségi helyzetének általában. Leggyengébbnek mutatkozott a Duna-Tisza köze /különösen Pest megye/ és a keleti megyék. Hajdu-Bihar 537 orvosa közül a felmért időszakban csak hárman jelentkeztek információért. Azt pedig biztosan tudjuk, hogy hasznositani tudták volna szerény szolgáltatásainkat. 1962 tavaszán a keleti megyékben több TSZ dolgozói betegedtek meg különböző zoonosisokban. Heves és Nógrád megyékből többen kértek tőlünk ilyen tárgyu témabibliográfiákat. Hajdu-Biharból, ahol a betegség a legelterjedtebb volt, egyetlen egy sem.

b/ Az elemzés kiterjesztése három évre

Modellkisérletünk révén is hozzájutottunk néhány adathoz. A nyert szerény számadatokat igyekeztünk az illetékesek tudomására hozni. A Módszertani Csoporttal konzultáltunk, felhivtuk figyelmüket azokra a megyékre, amelyekben a szokottnál is kisebb mértékben közvetitették tájékoztatási szolgáltatásainkat olvasóikhoz. Az orvosi könyvtárosok 3. országos értekezletén is közöltük a jelenlevőkkel észrevételeinket. A megyei főorvosoknak tudomására hoztuk megyéjük tájékoztatási helyzetét. A 19 megyei főorvos közül egyetlen egy reagált, tudomásul vette észrevételeinket.

A nyert tapasztalatokon kivül munkánknak komoly haszna az volt, hogy a Hajdu-Bihar megyei kórház könyvtárosa mintegy szégyelve, hogy "az ő megyéje a leggyengébb", intenziv propagandamunkát fejtett ki olvasói körében, mint később látni fogjuk, eredménnyel.

Ugy gondoltuk, hogy ha több év adatait az elmondotthoz hasonlóan felmérjük, az eredményeket összevetve, gondosan mérlegelve, megbizhatóbb adatokat fogunk kapni az igénybevétel és a részvétlenség okairól.

Három év: 1962-1963-1964 adatait vizsgáltuk. Ezeket az iktatókönyveinkben rögzitett kérések kikartonozásával és különböző szempontu csoportositásával nyertük.

Eredményeink a következők:

1. Az igénybevétel globális elemzése

Mielőtt az egyes évek elemzésére rátérnénk, bemutatjuk az OOK Tájékoztató Osztályának néhány 1960-1964. évi adatát:

	1960	1961	1962	1963	1964
az elkészült forditások száma	355	446	313	254	339
egyéni kérésre készitett témabibliográfiák száma	866	1198	633	638	591
az igénybevett forditások száma	794	495	1556	2710	3336
az igénybevett témabibliográfia másolatok száma	-	-	548	1232	1540

Értelmezés:

A szolgáltatások igénybevétele, mint látjuk, évről évre fokozódik. 1960-ban elkészült 355 forditásunkról 794 db másolatot igényeltek tőlünk. Egy forditást tehát átlagosan kétszer forgattunk meg. Ez a hihetetlenül alacsony forgási sebesség 1961-ben még tovább romlott. A 446 uj forditásból csak 495 másolatot igényeltek. Egy forditást szinte csak egyszer forgattunk meg. Az igénybevétel csökkenését azzal magyarázzuk, hogy ebben az évben került sor a hálózat megalakulására, a könyvtárak leltározással és ujraleltározással voltak elfoglalva és kevesebbet tudtak tájékoztatási szolgáltatásaink közvetitésével foglalkozni. Ez a magyarázat csak azért nem teljesen megnyugtató, mert a tájékoztatásért hozzánk forduló orvosok nagy része nem a könyvtárak közvetitésével, hanem közvetlenül vette igénybe szolgáltatásainkat, különösen a hálózat életének első éveiben. Elfogadhatóbb az a magyarázat, hogy 1961-ben a Jegyzetsokszorositó Vállalat felmondta kiadványaink postázását. Az átmeneti időszakban, amig az expediálását az OOKDK Gazdasági Csoportja be nem inditotta, forditásjegyzékeink nem jutottak azok kezébe, akik használták.

A legkézenfekvőbb az a magyarázat volna, hogy olvasóink nem voltak forditásaink minőségével megelégedve. Magunk is tudjuk, hogy ezen a téren vannak még tennivalóink. Az igénybevétel csökkenésének mégsem minőségi elégedetlenség lehetett az oka, hiszen forditásainkat a következő években is nyersen hoztuk forgalomba, az iránt megnyilvánuló igény mégis tetemes emelkedést mutat.

1962-től, mint emlitettük, forditásjegyzékeinket házi sokszorositásban, havonta állitottuk elő és dijtalanul terjesztettük. Bár könyvtáraink az alapvető könyvtári munkákkal erre az évre sem készültek el teljesen, forditásaink forgalmát, az ingyenes, sürün megjelenő jegyzék erősen fokozta. 313 elkészitett forditásról 1556 másolatot kértek, ami azt jelenti, hogy egy-egy forditást átlagosan ötször forgattunk meg.

1963-tól forditásjegyzékünket az Orvosi Hetilapban jelentetjük meg. Ebben az évben 254 elkészült forditásról

2710 másolat igénybevételével számolhattunk, azaz átlagosan egy-egy fordítást 10-szer forgattunk meg. 1964-ben az orvosokban tudatosodott a fordítás- és témabibliográfia-jegyzék megjelentetése a Hetilapban. /Személyes beszélgetésekből tudjuk, hogy még 1963-ban is sokan voltak, akik a jegyzékekről nem vettek tudomást, nem vették észre, hogy benne van a Hetilapban, vagy nem értették meg, hogy a meghirdetett fordítások igénybevehetők stb./.

A megjelentetés második évének és könyvtáraink élénkülő szétsugárzó tevékenységének tudható be, hogy az elkészült 339 fordításról 3336 másolat készült, ami egy-egy fordításnak ugyancsak 10-szeres forgalmát jelenti. Ez az utolsó két számadat - ha ilyen kis számokból egyáltalán következtetni lehet - arra is int bennünket, hogy fordításainknak kicsi a választéka. Ha több fordítást tudnánk előállitani, forgalma is szükségszerüen nagyobb volna.

Érdekes tanulságot nyujt számunkra a témabibliográfiák és a témabibliográfia másolatok viszonya. Amióta a már egyszer kérésre elkészitett témabibliográfiák cimeit a sokszorositott fordításjegyzékekben, majd az Orvosi Hetilapban megjelentetjük, egyre csökken az uj témabibliográfiák összeállitására vonatkozó, de egyre szaporodik a témabibliográfia másolatokra vonatkozó kérések száma. Ezt azzal magyarázzuk /és gyakorlatunk is bizonyitja/, hogy egy-egy időszakban több orvost érdekli ugyanaz a téma. Tapasztalatunk szerint ezek az összeesések részben járványok idején jelentkeznek /influenza, májgyulladás, mezőgazdasági foglalkozási bőrártalmak stb./, részben a világirodalomban "divatos témaként" közölt kutatások iránti azonos érdeklődést mutatják /1963-ban a legkeresettebb téma a reanimáció, az ujraélesztés volt, 1964-ben a rák immunológiája/.

Annak ellenére, hogy ezek az elemzések szembetünően kimutatták, mintegy a fejünkre olvasták, milyen kevés a szolgáltatott információs egységeink száma az orvosok létszámához, azaz a szükséglethez képest, azt is megmutatta, hogy még ilyen kevés számu szolgáltatás szétsugárzása is mennyivel intenzivebbé válik, ha a propaganda csak egy kevéssé is megjavul és ha mindenki számára hozzáférhető helyen jut minél több érdekelt tudomására /az

orvosok száma Magyarországon kb. 18.000, az Orvosi Hetilap előállitási példányszáma 11.000/.

2. Az igénybevétel elemzése hálózatunk felépitése alapján*

Az OOKDK könyvtári hálózatának munkáját alközpontokon keresztül irányitja. Megvizsgáltuk a területi alközpontjainkhoz /a megyei kórházak könyvtáraihoz/ tartozó potenciális olvasók, a 4 orvostudományi egyetem központi könyvtáraihoz tartozó olvasók, a budapesti orvosok által igénybevett információs egységek számát és megoszlását. Az országos intézetek olvasóit nem intézetenként, hanem egy egységként kezeltük. Budapestet sem bontottuk fel egészségügyi igazgatási egységekre, hanem együttesen vizsgáltuk. Feltüntettük még a hálózatunkon kivüli orvosok /MÁV, honvédorvosok stb./ igényeit is, de a "hálózaton kivüliek" kategóriájába soroltuk a más hálózatokhoz tartozó könyvtárak által közvetitett kéréseket és a nem orvosok kéréseit is. A teljesség kedvéért a külföldi orvosok kéréseit is feldolgoztuk.

A megyék tekintetében nem vettük külön számitásba a megyei jogu városokat, hanem ezeket a megyékkel együttesen vizsgáltuk. Csongrád, Baranya, Hajdu megyék és Budapest főváros orvoslétszámából, valamint az igénybevett szolgáltatások számából kivontuk a 4 egyetem orvosainak és az általuk igénybevett szolgáltatásoknak a számát.

a/ Az igénybevett szolgáltatások száma:

1962.

Az 1.sz. táblázat azt mutatja, hogy Budapesten a vártnál kevesebb forditást vettek igénybe és nincs alapunk arra, hogy ezt a vidéki orvosoknál nagyobb nyelvismerettel magyarázzuk. Az egyéni kezdeményezésből eredő témabibliográfia-kérések száma már valamivel magasabb. Vidékhez arányitva Budapesten kisebb százalékban kértek témabibliográfmásolatokat. Vidéken, ugy látszik 1962-ben még kevesen

* A táblázatokat és a térképeket lásd a cikk végén.

tudták, hogy bármely orvos kérhet az őt érdeklő témára bibliográfiát. A kész témabibliográfiák közölt cimeiről azonban tudomást szereztek. Ez lehet az oka annak, hogy a budapestieknél nagyobb mértékben vették igénybe a témabibliográfia-másolatokat az egyéni kérésre összeállitott témabibliográfiákkal szemben. Mint számos más tény, ez is mutatja szolgáltatásaink elégtelen propagálását.

Az egyetemek közül a Debreceni Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára vette igénybe a legtöbb forditást. Kézenfekvőnek látszik az a magyarázat, hogy a DOTE könyvtára saját tájékoztató szolgálatát 1962-ben még egyáltalán nem épitette ki. A viszonylagos 113-as szám azt a véleményünket huzza alá, hogy az egyetemi orvosoknak is szükségük van forditásokra, annak ellenére, hogy nyelvtudás dolgában jobban állnak a többieknél.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára szinte megalakulásának pillanatától kezdve közvetitette az OOKDK szolgáltatásait. A forditáskérések száma itt is jóval több a témabibliográfiáknál, mint Debrecen-nél is.

A Budapesti Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának hatósugarába tartozó orvosok viszonylag kevés szolgáltatásunkat veszik igénybe /V.ö. Budapest egyetemének orvoslétszáma háromszorosa bármely vidéki egyetemünk orvoslétszámának/. Több budapesti klinikussal és kutatóval beszéltünk már erről. Többüknek az a véleménye, hogy nincs szükségük tájékoztatásra, ők maguk "mindent megtalálnak", amire szükségük van. Nagyobb részüknek van különlenyomatgyüjteménye, saját külföldi baráti kapcsolataikat többre tartják, mint az OOKDK-tól kapható információkat. Mi ugyan tudjuk, hogy "mindenhez nem jutnak hozzá", amire szükség van, vagy lehetne, azon azonban elgondolkozhatunk, milyen sulyos kritikája ez müködésünknek. Vidéki klinikusokkal és kutatókkal kevesebb alkalmunk van beszélni. Az elemzett, vidéken viszonylag magasabb, számok azonban azt mutatják, hogy az egyetemi orvosoknak is szükségük, sőt igényük van könyvtári információs szolgáltatásokra. Nem hisszük, hogy a vidéki egyetemek orvosainak kevesebb lenne a külföldi személyes kapcsolatuk, mint a budapestieknek. Az más kérdés, hogy szolgáltatásainkat revizió alá kell vennünk.

Országos intézeteink orvosai közül nem sokan vették a szolgáltatásokat igénybe. Itt azonban tekintetbe kell vennünk azt, hogy az országos intézetek némelyikének könyvtárában már szinvonalas helyi tájékoztatószolgálatot épitettek ki és ezeknek a könyvtáraknak az állománya specifikusabb, tehát a speciális helyi igényeket jobban ki tudják elégiteni, mint mi.

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtára, mint emlitettük, évek óta végez szinvonalas tájékoztató munkát. Különösen jók a kérésre összeállitott témabibliográfiák, amelyeknek egy-egy példányát kötelespéldányként nekünk is megküldik és ezeknek cimeit mindenkor közöljük saját témabibliográfiáinkkal együtt. Az alacsony számadatok a SZOTE könyvtára potenciális olvasóinak ellátottságát mutatják.

Ha a megyéket megvizsgáljuk, Csongrád és Nógrád megye részéről jelentkezett a forditások iránt a legnagyobb igény. Itt kell utalnunk megint arra a tényre, hogy ezekben a megyékben találhattuk azokat a kimagaslóan érdeklődő orvosokat, akiknek igénye az egész megye igénylett szolgáltatásainak számát felemelte.

Feltünőek Hajdu-Bihar alacsony számadatai. Ez propagandamunkánk hiányosságain kivül csak az alacsony szakirodalmi kulturával magyarázható. Baranya és Csongrád megye olvasóit a POTE és a SZOTE központi könyvtára is ellátja saját és közvetitett információkkal. A DOTE könyvtára azonban még a saját egyetemének orvosait is nehezen tudja ellátni. Hajdu-Bihar megye orvosai tehát 1962-ben az orvosi könyvtári hálózat semmilyen szolgáltatásában nem részesültek. Szolnok megyéből egyetlen forditást sem vettek igénybe. Ennek két magyarázata van. Az alközponti könyvtáros több nyelvből jól fordit, egyes alkalmakkor cikkeket tolmácsolt is. Ezenkivül ő szervezte meg megyéjében az összes megyéknél jobban a könyvtárközi kölcsönzést és a folyóiratkörözést. A forditások igénybevételét tehát nemcsak a nyelv tudása, vagy nem tudása határozza meg, hanem az is, hogy a szükséges folyóiratcikkhez eredeti nyelven is könnyü-e hozzájutni. Tudunk olyan orvosokról, akik tudnak azon a nyelven, amelyről egy-egy cikket magyarra forditottunk, mégis a forditást kéri el, mert könnyebb ahhoz, mint ez eredeti folyóiratcikkhez hozzájutnia.

Meglepően sokan vették igénybe hálózaton kívüliek szolgáltatásainkat. Ezek egy része, mint említettük nem az egészségügyi tárcához tartozó orvos, más része határterületi kutató, egészségüggyel foglalkozó szervező stb. /pl. a Munkaképességcsökkenést véleményező orvosi bizottságok, sportintézetek stb./ A külföldi igények nagy része csehszlovákiai és romániai magyar orvosok részéről jelentkezik.

1963.

A 2. táblázat 1963-ra vonatkozik. Az 1962. évhez képest a következőket mutatja:

Budapesten az igénybevett szolgáltatások megkétszereződtek. Jelentősen emelkedtek a BOTE és a POTE orvosai részéről az igények. A DOTE-nél csekély csökkenés észlelhető, a SZOTE igényei nem változtak. Jelentős az emelkedés az országos intézeteknél.

A Baranya megyei csökkenés magyarázata: megszünt a megyei kórház, átadta helyét a honvéd kórháznak, igy a megyei orvosi könyvtár is megszünt. Az állományt ugyan nem olvasztották be a POTE állományába, a megye orvosait azonban ettől kezdve teljes egészében a POTE látta el. Az átmeneti időben az orvosok nem tudták, hova forduljanak.

Komoly javulás észlelhető Hajdu-Biharban, ami kizárólag a megyei kórház könyvtárosának aktiv munkáját dicséri.A Nógrád-megyei csökkenésnek két oka van: a megyei kórházban épitkezési munkák folytak és a megyei orvosi könyvtár munkája szünetelt. Változás következett be a könyvtáros személyében. Ezenkivül Budapestre került a pásztói kórház egyik igen szorgalmas, sok forditást és témabibliográfiát igénylő orvosa és nyugdijba ment egy másik.

1963-ban a leggyengébb Győr-Sopron megye. Nem tudjuk okát adni.

Jelentős fejlődés észlelhető a hálózaton kivüliek és a külföldiek részéről történő igénybevételben. Tudjuk,hogy csehszlovákiai és romániai olvasóink részint egymástól, részint az Orvosi Hetilapból szereztek tudomást szolgáltatásainkról.

1964.

A 3. táblázaton ábrázolt 1964. év az előzőekkel szemben az abszolut számokban jelentkező fejlődésen kivül azért is örvendetes, mert egyetlen olyan megyénk sincs, amelynek részéről valamelyik szolgáltatásunk iránt ne jelentkezett volna legalább néhány igény.

A Nógrád-megyei csökkenést ujra csak azzal tudjuk magyarázni, hogy ebben az évben ujra, most már harmadszor megváltozott az alközponti könyvtáros személye, sőt az állás néhány hónapon keresztül betöltetlen volt.

Semmivel sem tudjuk azonban - a belemagyarázás veszélye nélkül - a Veszprém megyei csökkenést megmagyarázni.

Mindhárom információs szolgáltatásunk együttes igénybe vételét mutatja a 4.sz. táblázat.

1962-től kezdődően minden szempontból fejlődés mutatkozik. 1964-ben együttesen több volt mindenfajta információs szolgáltatásunk igénybevétele. Bármelyik szolgáltatást nézzük, erős ingadozást észlelhetünk. A legegyértelmübben és a legegyenletesebben a forditások igénybevétele fejlődött. Borsod és Somogy megyékből kimagaslóan a legtöbbet igénylik. Ezeknek a kéréseknek a legnagyobb részét a könyvtárosok közvetitették. Somogy megyei alközpontos könyvtárosunk 59 izben közvetitett a 3 év alatt.

1962-ben Békés és Hajdu, valamint Szolnok megyék vannak a mélyponton, 1963-ban Győr-Sopron, 1964-ben Nógrád és Pest megyék.

Lassan, egyenletesen fejlődik Fejér, Heves, Szabolcs és Zala a közvetités szempontjából. Kiugró fejlődést mutat Borsod és Somogy. Visszaesést mutattak 1963-ban Baranya, Győr-Sopron, Tolna és Vas. Állandóan csökken az igénybe vétel Csongrád és Nógrád részéről.

Bármelyik táblázatunkat nézzük, pontos választ legfeljebb gondos helyi vizsgálat révén lehetne kapni. Ilyen kis számoknál nagy szerepet játszik a véletlen is és ez elhomályositja a törvényszerüségeket.

b/ Az igénybe vevő orvosok száma

Az Egészségügyi Minisztérium Statisztikai Osztálya rendelkezésünkre bocsátotta az orvoslétszámra vonatkozó kimutatásait. Ezekhez a létszámadatokhoz viszonyitottuk a megyénként, egyetemenként stb. jelentkező orvosok számát. Adatainkat az 5., 6., 7. táblázatokon és az 1., 2., 3.számu térképeken dolgoztuk fel. A Tájékoztató Osztály szolgáltatásait igénybe vett orvosok száma olyan csekély, hogy az igénybevevők százalékát nem is érdemes bemutatni.

A budapesti orvosok évről évre kisebb számban jelentkeznek, viszont évről évre több szolgáltatási egységet vesznek igénybe. Az egyetemekhez tartozó orvosok viszont /még a SZOTE potenciális olvasói közül is/ egyre többen fordulnak hozzánk. Ugyanez vonatkozik a megyékre is. Elgondolkoztató, hogy a 673 orvost számláló Pest megye orvosai közül csak kettő, az 537-es létszámu Hajdu-Biharból négy, a 448 Békés megyei orvos közül pedig csak egyetlen egy vett tudomást szolgáltatásainkról 1962-ben.

Ha az 1962. évi táblázatot az 1964. évivel összevetjük, mégis örvendetes fejlődést észlelhetünk. A Tolna megyei 310 orvos közül még mindig kevés a 4 igénybe vevő. Még a borsodi 959 orvos közül is kevés a 40 jelentkező. De ha ezek a számok a következő években hasonló arányban növekednek, néhány év mulva nem lesz panaszra okunk.

Jelenleg azonban még ott tartunk, hogy ha az orvosok abszolut számának és a szolgáltatásainkat igénybe vett orvosok százalékos arányát tekintjük, nem emelkedést, hanem csökkenést tapasztalhatunk:

1962-ben az	orvosok	3,5 %-a
1963-ban	"	3,4 %-a,
1964-ben	"	2,9 %-a

vette igénybe szolgáltatásainkat. A magyarázat azonban aránylag megnyugtató. Évente több százzal emelkedik az orvosok száma. A többletet az ujonnan végzett orvosok jelentik. Ezeknek a fiataloknak még nincs tudományos munkájuk.

Az igénylők abszolut száma azonban nő. Budapesttel szemben pl. szépen és egyenletesen szaporodik a megyékből hozzánk fordulók száma.

Ami könyvtárosaink információ-közvetitő munkáját illeti, ott nem csak abszolut számokban mutatkozik fejlődés, hanem mutatja az a tény is, hogy mig 1962-ben Baranya, Győr-Sopron, Nógrád, Szabolcs-Szatmár és Zala megye könyvtárosai nem közvetitettek információt, addig 1964-ben Baranya megye kivételével már mind részt vettek a szétsugárzásban. Mint emlitettük, Baranya megyét pedig ebből a szempontból nem számithatjuk be, mert a megyei kórház könyvtára megszünt.

5. 6. és 7. sz. táblázataink a könyvtárak közvetitő munkáját is bemutatják.

A legnagyobb munkát e téren 1964-ben Somogy megyei és Hajdu-Biher megyei alközponti könyvtárosunk fejtette ki. Borsod megye könyvtárosa is 10 izben közvetitette az orvosok kérését, pedig azóta már a figyelőszolgálatot is kiépitette könyvtárában; a helyi tájékoztatás kiépitése egyáltalán nem jelenti mindig a központi szolgáltatások iránti igény lanyhulását.

KÖVETKEZTETÉSEK

A lefolytatott vizsgálat sok tanulságot hozott számunkra, nem utolsó sorban hozzásegitett bizonyos vizsgálati módszerek elsajátitásához.

A munka tartalmára vonatkozóan az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

1. Pusztán számadatok növekedéséből is lehet következtetni szolgáltatások minőségére. A számadatok változásai rámutathatnak az igénybe vevő olvasók körülményeire.

2. Ha a viszonyitott számadatok aránytalanul kicsinyek, torzitott képet adnak, mert tulságosan érvényesül a véletlen és nem mutatkoznak meg kellő mértékben a törvényszerüségek.

3. A vizsgálat alapján teljes biztonsággal megállapithatjuk, hogy alközpontjaink /és egyéb szervezeti egységeink/ könyvtárosainak nagy szerepük van a szolgáltatások igénybe vételében, akár az ő közvetitésükkel kerülnek azok az olvasókhoz, akár közvetlenül igénylik őket. Ahol könyvtáros-változás volt, vagy betöltetlenné vált a státus, ott rendszerint csökkenés következett be. Még nagyobb gondot kell forditanunk a helyi könyvtárakra és a könyvtáros személyére. Minél képzettebb a könyvtáros, annál több olvasót volt képes a szolgáltatások használatába bevonni.

4. A helyi tájékoztatás kiépitésével egyidejüleg legtöbbször nem csökken, hanem nő az igénybevevők száma.

5. Már csekély propaganda is feltünően fokozza az igényeket és az igénybevételt. Ha az orvosok egyre nagyobb tömegeinek akarunk a szakirodalmi feltárásban segitségére sietni, legelőször meglévő szolgáltatásainkat kell az eddiginél nagyobb mértékben és szélesebb körben tudomásukra hoznunk.

6. Még a folyamatos propagálás sem jár azonnali eredménnyel. Az Orvosi Hetilapban 1963 óta havonta közzétett forditás- és témabibliográfia jegyzékeinket az orvosok nagyrésze csak az 1965. évben vette tudomásul. Minden uj dolog tudatosulásához idő kell.

7. Torzitanak a felmért igények, ha a vizsgálat nem elég sokoldalu. Torzitanak akkor is, ha a szolgáltatások formái nem elég változatosak és csekély is a nyujtott szolgáltatások száma és a témák választéka. Ha pl. havonta nem 25-30, hanem ennél több cikk leforditására volna lehetőségünk, a leforditott cikkek számának növekedésével arányosan nőne az igénybevétel mennyisége is.

8. Külön intésül szolgál, hogy egyre kevesebb az egyéni kérések száma témabibliográfiák összeállitására vonatkozóan, a már kész, meghirdetett bibliográfiák másolatait azonban egyre többen kérik. Ha ez továbbra is tendencia marad, számolnunk kell "témabibliográfia-választékunk" csökkenésével.

Szükség van tehát:

a/ a választék bővitésére. Központi kezdeményezésből is kell bibliográfiákat összeállitanunk, az orvosok szükségleteinek, a tudományos tervtémáknak figyelembevételével.

b/ régi szolgáltatásaink megtartása mellett szükség van számunkra uj, de más dokumentációs szervezeteknél már bevezetett és bevált információs szolgáltatások bevezetésére. Ki kell azonban próbálnunk, hogy milyen fajta szolgáltatás felel meg a legjobban az orvosoknak: figyelő-szolgálat, referáló-szemlék, vagy egyéb forma.

9. Bármilyen szolgáltatást vezetnénk is be azonban, először meg kell ismernünk potenciális olvasóinknak, az orvosoknak az igényeit, ezenkivül elemeznünk kell körülményeiket is, az igénybevételi lehetőségeket, a kórházi és könyvtári viszonyaikat stb. Ezeknek az alapján és alapos megfontolás után kell uj információs formákhoz és eszközökhöz nyulnunk.

Intésül szolgálnak eddigi megkezdett és sok esetben abbahagyott kisérleteink, amelyeknek fő hibájuk az volt, hogy meginditásukkor nem kisérletnek szántuk őket. Az nem vigasztal bennünket, hogy a dokumentáció utját világszerte számtalan elinditott és elakadt kezdeményezés jelzi.

Tehát: potenciális olvasóinkat pontosan meg kell ismernünk és azután a nekik való tájékoztatási rendszert kell megtalálnunk az eddig beváltak folytatása mellett. Hogy milyen tájékoztatási rendszer a legmegfelelőbb, azt kell alaposan megggondolnunk és valódi kisérletekkel kipróbálnunk.

Hogy megtaláltuk-e a mi olvasóinknak legjobban megfelelő tájékoztatási formákat, annak bizonyitéka és igazolása az igénybevétel mértéke lesz.

És ha ez bekövetkezik, nemcsak az igénybevevők abszolut száma és az igénybevett egységek abszolut száma fog megnövekedni, hanem az igénybevevőknek a potenciális olvasókhoz mért százalékaránya is.

dr. Szepesi Zoltánné

1. táblázat

A Tájékoztató Osztály igénybevett információs szolgáltatásai 1962-ben megyénként, a fővárosban, egyetemenként stb. /a hálózat felépítése alapján/

	fordítás-másolat		témabibliográfia		témabibliográfia másolat	
	alkalom	db	alkalom	db	alkalom	db
Külföld	-	-	11	13	3	11
Hálózaton kívüliek	4	19	29	33	2	10
Országos intézetek	16	97	27	54	8	30
Budapest	47	238	199	329	21	83
BOTE +	9	56	23	46	5	28
DOTE	20	113	4	12	12	59
POTE	15	63	2	7	7	17
SZOTE	5	22	4	4	1	1
Bács-Kiskun	4	22	8	12	3	11
Baranya	7	62	1	7	5	28
Békés	3	25	3	4	1	5
Borsod	6	49	9	17	4	13
Csongrád	13	149	6	7	7	33
Fejér	5	65	3	11	2	5
Győr-Sopron	8	76	5	7	3	18
Hajdu-Bihar	1	4	5	7	2	3
Heves	5	32	2	3	1	13
Komárom	10	93	2	3	5	12
Nógrád	13	113	5	6	7	20
Pest	8	26	4	7	3	12
Somogy	13	67	8	8	5	16
Szabolcs-Szatmár	7	57	1	3	8	18
Szolnok	-	-	11	17	-	-
Tolna	9	85	3	4	4	44
Vas	10	40	1	6	4	17
Veszprém	12	61	6	6	4	12
Zala	5	22	1	5	1	2
Összesen	255	1656	384	638	128	521

\+ BOTE = Budapesti Orvostudományi Egyetem
DOTE = Debreceni Orvostudományi Egyetem
POTE = Pécsi Orvostudományi Egyetem
SZOTE = Szegedi Orvostudományi Egyetem

2. táblázat

A Tájékoztató Osztály igénybevett információs szolgáltatásai 1963-ban megyénként, a fővárosban, egyetemenként stb./ a hálózat felépitése alapján/

	fordítás-másolat		témabiblio-gráfia		témabibliográfia másolat	
	alkalom	db	alkalom	db	alkalom	db
Külföld	18	83	6	19	17	46
Hálózaton kivüliek	42	193	35	44	22	110
Országos intézetek	62	207	46	52	27	84
Budapest	159	685	155	186	88	278
BOTE +	34	162	35	44	18	35
DOTE	28	81	6	20	20	77
POTE	22	118	3	6	14	19
SZOTE	4	8	2	2	2	3
Bács-Kiskun	5	23	11	22	2	10
Baranya	8	38	-	-	6	26
Békés	3	15	5	18	2	12
Borsod	4	54	8	15	3	14
Csongrád	14	111	1	6	8	28
Fejér	5	75	2	8	3	30
Győr-Sopron	2	18	7	15	-	-
Hajdu-Bihar	10	71	4	10	6	28
Heves	19	95	3	9	8	38
Komárom	7	73	3	8	2	25
Nógrád	9	47	11	21	5	23
Pest	7	62	4	9	2	20
Somogy	30	130	15	23	10	43
Szabolcs-Szatmár	7	39	5	11	4	40
Szolnok	14	69	6	12	9	55
Tolna	9	53	4	9	4	21
Vas	5	12	1	6	-	-
Veszprém	26	146	8	21	12	42
Zala	6	42	6	10	3	25
Összesen	559	2710	392	606	297	1132

\+ BOTE = Budapesti Orvostudományi Egyetem
DOTE = Debreceni Orvostudományi Egyetem
POTE = Pécsi Orvostudományi Egyetem
SZOTE = Szegedi Orvostudományi Egyetem

3. táblázat

A Tájékoztató Osztály igénybevett információs szolgáltatásai 1964-ben megyénként, a fővárosban, egyetemenként stb./a hálózat felépitése alapján/

	fordítás-másolat		témabibliográfia		témabibliográfia másolat	
	alkalom	db	alkalom	db	alkalom	db
Külföld	17	93	16	18	10	33
Hálózaton kivüliek	26	186	54	63	11	41
Országos intézetek	46	266	56	65	25	88
Budapest	109	694	99	114	69	293
BOTE +	37	190	53	65	25	118
DOTE	53	271	17	20	36	150
POTE	19	104	9	10	8	41
SZOTE	4	28	1	1	2	3
Bács-Kiskun	16	77	13	17	10	40
Baranya	17	96	7	9	9	51
Békés	17	88	5	5	7	35
Borsod	34	153	29	39	18	81
Csongrád	13	77	9	9	9	35
Fejér	10	66	12	13	4	31
Győr-Sopron	15	46	9	10	3	30
Hajdu-Bihar	28	99	16	21	22	75
Heves	19	83	6	6	4	59
Komárom	6	28	8	8	2	18
Nógrád	4	9	7	7	3	24
Pest	6	15	16	20	2	16
Somogy	25	157	14	16	6	36
Szabolcs-Szatmár	13	78	6	6	8	64
Szolnok	12	72	9	11	15	71
Tolna	12	121	7	8	2	12
Vas	24	146	5	5	11	39
Veszprém	16	67	5	5	7	25
Zala	12	28	14	18	9	31
Összesen	610	3338	502	589	337	1540

\+ BOTE = Budapesti Orvostudományi Egyetem
DOTE = Debreceni Orvostudományi Egyetem
POTE = Pécsi Orvostudományi Egyetem
SZOTE = Szegedi Orvostudományi Egyetem

4. táblázat

A Tájékoztató Osztály
igénybevett információs szolgáltatásai
/együttesen/ 1962-1964-ben megyénként

megye	1962	1963	1964
Bács-Kiskun	45	55	134
Baranya	97	64	156
Békés	34	45	128
Borsod	79	83	273
Csongrád	189	145	121
Fejér	81	113	110
Győr-Sopron	101	33	86
Hajdu-Bihar	14	109	195
Heves	48	142	148
Komárom	108	106	54
Nógrád	139	91	40
Pest	45	91	51
Somogy	91	196	209
Szabolcs-Szatmár	78	90	148
Szolnok	17	136	154
Tolna	133	83	141
Vas	63	18	190
Veszprém	79	209	97
Zala	29	77	77
Összesen	1450	1886	2522

5. táblázat

A Tájékoztató Osztály információs szolgáltatásait igénybe vett orvosok megoszlása 1962-ben megyénként, a fővárosban, egyetemenként /a hálózat felépítése alapján/

	az orvosok száma	hány orvos fordult a Taj.Oszt.-hoz	hányszor közvetitette az orvosok kérését orvosi könyvtár
Országos intézetek		38	-
Budapest	6113	263	9
BOTE +	738	24	8
DOTE	319	17	3
POTE	311	8	11
SZOTE	303	4	1
Bács-Kiskun	579	11	3
Baranya	483	6	-
Békés	448	1	2
Borsod	871	17	4
Csongrád	625	8	11
Fejér	433	5	2
Győr-Sopron	489	8	-
Hajdu-Bihar	537	4	4
Heves	396	6	2
Komárom	407	8	2
Nógrád	278	4	-
Pest	673	2	5
Somogy	376	10	8
Szabolcs-Szatmár	442	6	-
Szolnok	461	5	11
Tolna	279	6	4
Vas	364	5	4
Veszprém	509	7	2
Zala	269	4	-
Összesen	16703	477	96

\+ BOTE = Budapesti Orvostudományi Egyetem
DOTE = Debreceni Orvostudományi Egyetem
POTE = Pécsi Orvostudományi Egyetem
SZOTE = Szegedi Orvostudományi Egyetem

6. táblázat

A Tájékoztató Osztály információs szolgáltatásait igénybe vett orvosok megoszlása 1963-ban megyénként, a fővárosban, egyetemenként /a hálózat felépitése alapján/

	az orvosok száma	hány orvos fordult a Táj.Oszt.-hoz	hányszor közvetitte az orvosok kérését orvosi könyvtár
Országos intézetek		45	1
Budapest	6357	215	23
BOTE +	752	59	7
DOTE	331	13	7
POTE	322	8	16
SZOTE	310	4	2
Bács-Kiskun	593	11	6
Baranya	543	8	1
Békés	449	6	2
Borsod	923	14	5
Csongrád	662	11	7
Fejér	448	7	2
Győr-Sopron	507	6	1
Hajdu-Bihar	583	10	7
Heves	419	6	11
Komárom	416	7	6
Nógrád	276	7	6
Pest	696	6	4
Somogy	392	7	28
Szabolcs-Szatmár	467	11	3
Szolnok	475	9	12
Tolna	288	5	10
Vas	374	6	-
Veszprém	550	17	5
Zala	274	7	2
Összesen	17407	505	174

\+ BOTE = Budapesti Orvostudományi Egyetem
DOTE = Debreceni Orvostudományi Egyetem
POTE = Pécsi Orvostudományi Egyetem
SZOTE = Szegedi Orvostudományi Egyetem

7. táblázat

A Tájékoztató Osztály információs szolgáltatásait igénybe vett orvosok megoszlása 1964-ben megyénként, a fővárosban, egyetemenként /a hálózat felépítése alapján/

	az orvosok száma	hány orvos fordult a Táj.Oszt.-hoz	hányszor közvetitette az orvosok kérését orvosi könyvtár
Országos intézetek		64	50
Budapest	6270	149	21
BOTE +	1053	79	13
DOTE	340	41	18
POTE	331	16	10
SZOTE	318	8	2
Bács-Kiskun	633	16	14
Baranya	621	15	-
Békés	474	7	5
Borsod	959	40	10
Csongrád	691	14	2
Fejér	461	18	2
Győr-Sopron	537	11	6
Hajdu-Bihar	602	19	17
Heves	443	13	5
Komárom	436	10	1
Nógrád	298	12	2
Pest	738	14	4
Somogy	395	12	23
Szabolcs-Szatmár	488	7	3
Szolnok	503	15	7
Tolna	310	4	11
Vas	397	10	7
Veszprém	579	18	6
Zala	285	14	8
Összesen	18162	626	247

+ BOTE = Budapesti Orvostudományi Egyetem
DOTE = Debreceni Orvostudományi Egyetem
POTE = Pécsi Orvostudományi Egyetem
SZOTE = Szegedi Orvostudományi Egyetem

A TÁJÉKOZTATÓ OSZTÁLY INFORMÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSAIT IGÉNYBE VETT ORVOSOK SZÁMÁNAK MEGOSZLÁSA MEGYÉNKÉNT 1962-BEN

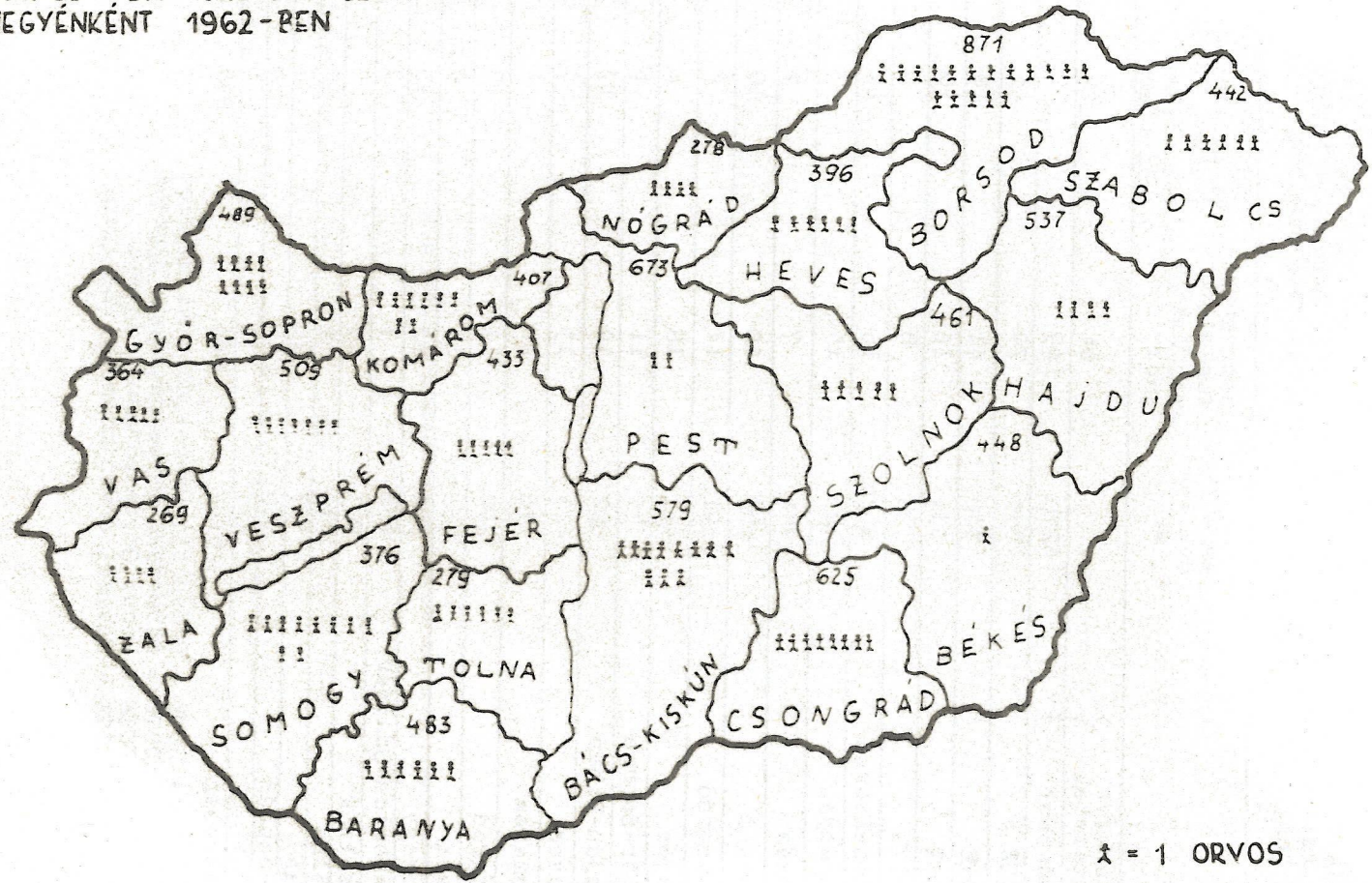

A TÁJÉKOZTATÓ OSZTÁLY INFORMÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSAIT IGÉNYBE VETT ORVOSOK SZÁMA MEGYÉNKÉNT 1963-BAN

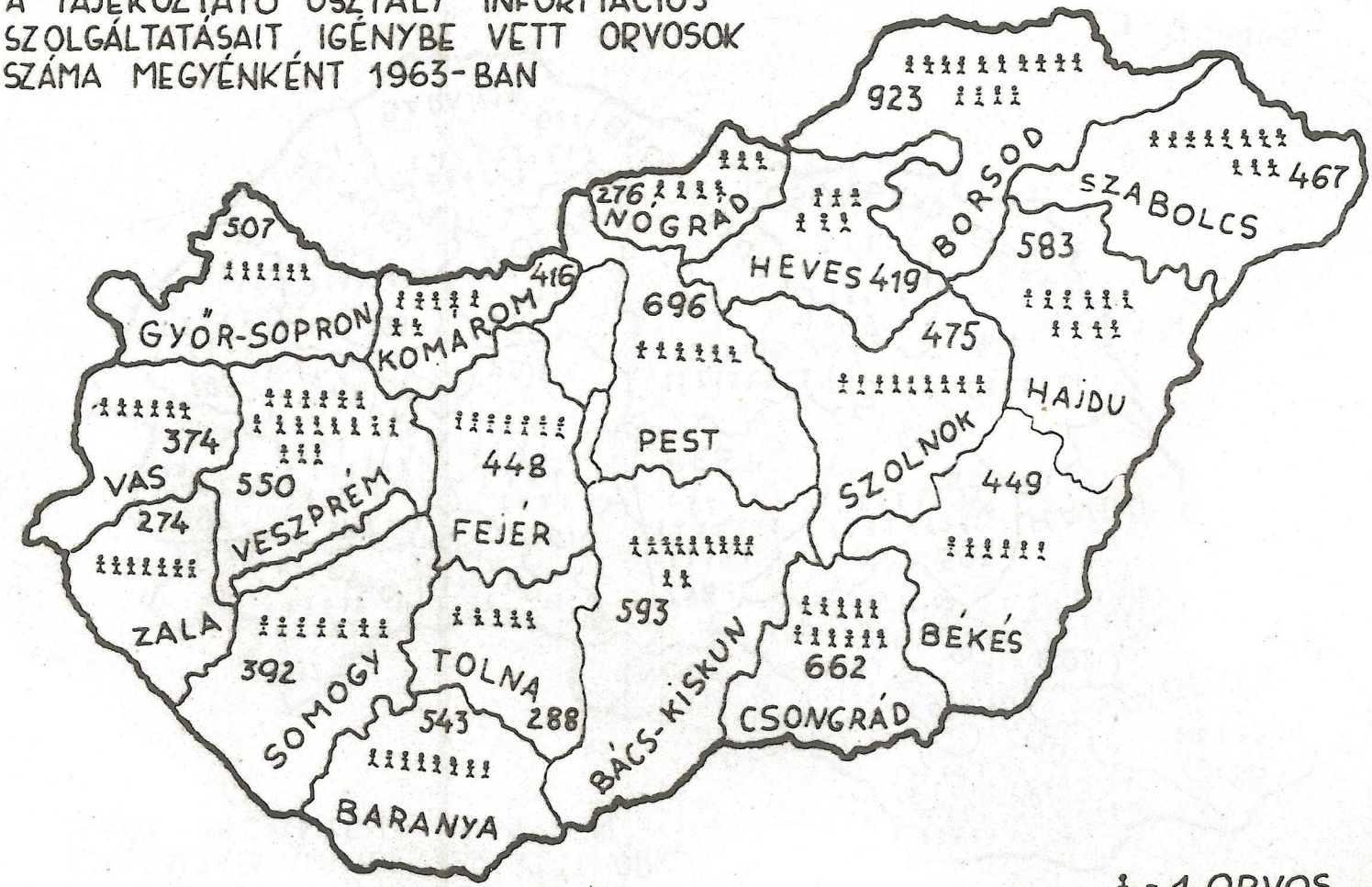

= 1 ORVOS

A TÁJÉKOZTATÓ OSZTÁLY INFORMÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSAIT IGÉNYBE VETT ORVOSOK SZÁMA MEGYÉNKÉNT 1964-BEN

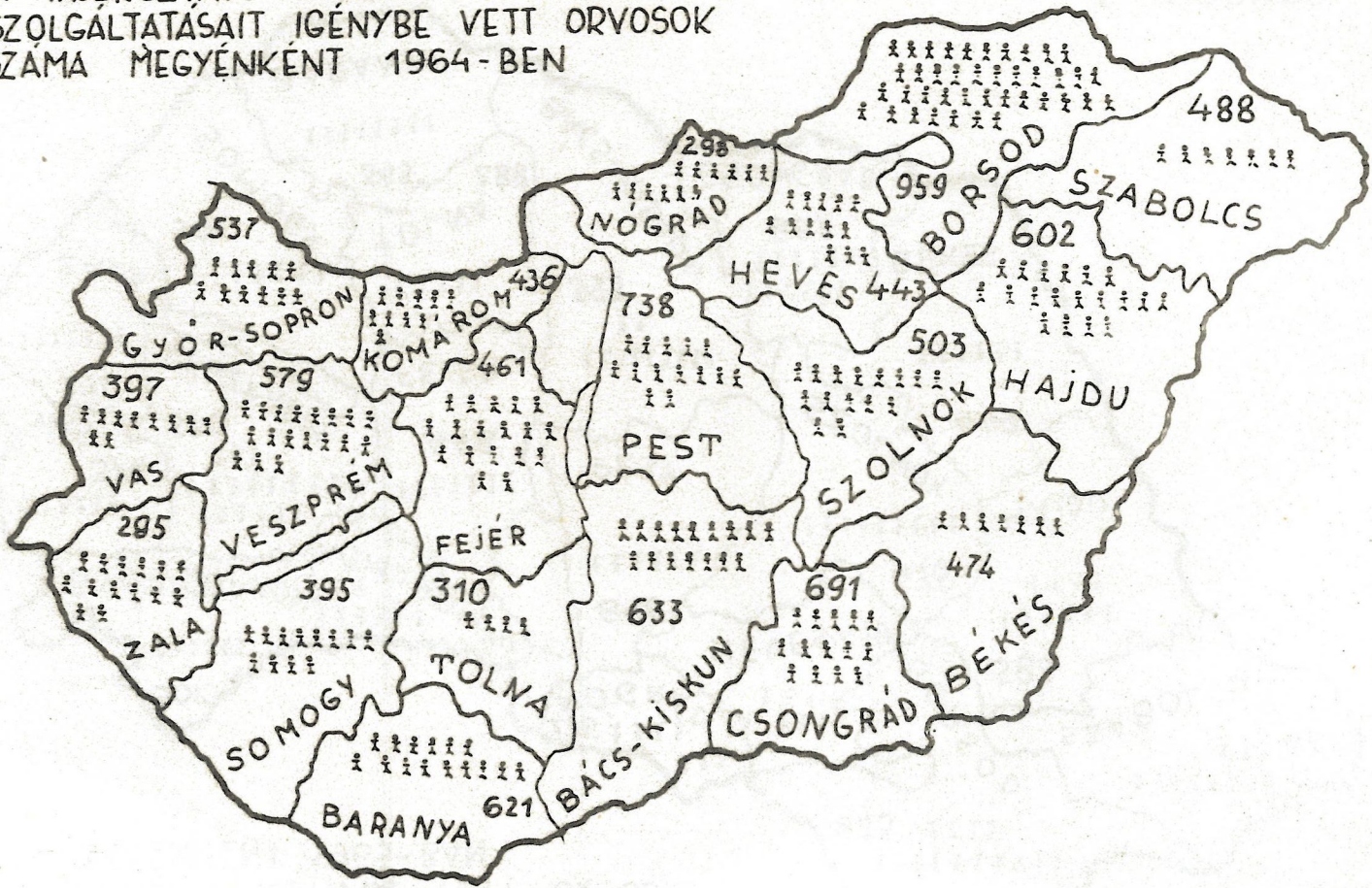

= 1 ORVOS

KÖNYVKÖTÉSZET AZ ARANYKETRECBEN

Intapuszta - a "Puszta", Benedek István: Aranyketrecének szinhelye - Vas megyében van, Celldömölktől néhány kilométerre. Megközelitése nehéz, gyalog, lovaskocsin, autón járnak ide az emberek, vasutja postája nincsen, de még autóbusz sem jár errefelé. Puszta ez a javából, a pannon dombok ide sem látszanak és még azt az egyszem Ság-hegyet is elhordják innen, bazaltbánya van a tetején.

Itt, a volt Batthyány kastélyban müködik lassan másfél évtizede a Betegfoglalkoztató Intézet. Az elmebetegeket a munka, a tevékenység gyógyitja, hatásosan, mint ahogyan azt eredményeik is bizonyitják. Nemrég Goldoni: Mirandolina cimü vigjátékát adták elő nagy sikerrel, nemcsak az Intézetben, hanem a környező városokban is. A szereplők közül már egyet sem ismerhettünk meg. Mindannyian gyógyultan távoztak azóta az Intézetből.

Az Országos Ideg- és Elmegyógyintézetben hosszu évek óta müködik egy könyvkötészet. Szakember irányitásával a betegek végzik a mechanikus, de négsem érdektelen munkát.Ezeknek a tapasztalatoknak felhasználásával határozták el az intapusztaiak, hogy könyvkötészetet létesitenek. Először természetesen semmi nem volt. Könyvjóváirással szereztek először is gépeket. /A megye egyik Tüdőgyógyintézete vásárolta a gépeket, szintén munkaterápiás célra. De számukra, a fertőzés veszélye miatt nem engedélyezték./Könyvkötő szakember hiánya volt a másik - a nagyobb! - probléma. A megyében nem volt vállalkozó aki hajlandó lett volna kijárni vagy kiköltözni Intára. Végleges megoldásként az Ideg és Elmegyógyintézet egyik betanult betegét hozták le a Pusztára. A Könyvkötészet vezetésével egy szakképzett ápolót biztak meg. A Megyei Könyvtár is segitségükre sietett. Az ápoló betanitására könyvkötő szakembert küldtek le, aki beállitotta a munkamenetet is. Ezután dolgozni kezdtek.

A szombathelyi Megyei Kórház orvosi könyvtára volt az első megrendelőjük. A próbakötés jól sikerült, de akkor derült ki, hogy nincs szép felirata a folyóiratkötetetek-nek. Az arany betüket ugyanis csunya, régi tipusu betükkel nyomták. A kritika azonban hatott. /"Örültünk a kri-

tikának. Igy tudunk csak jobban dolgozni" - vallják a könyvkötészetben./

Volt olyan megrendelő is, aki nem kritizált. Az egyik orvosi könyvtártól megérkeztek a folyóiratok, bekötésre. Címlappal, reklámokkal együtt, évfolyamonként összekötve. Természetesen igy is kötötték be őket. A kórház ezután se szó, se beszéd, kocsit küldött, felpakoltatták az összes bekötésre váró folyóiratot és hazavitték kötetlenül. Megsértődtek, mert a kötészet nem tépte ki a reklámokat.

Közben megint válságba került a kötészet. A szakképzett ápolóra - aki közben szépen beletanult a könyvkötésbe - szükség volt. Ide állitottak tehát egy uj embert, akire másutt nem volt annyira szükség és - ahogy az már lenni szokott -, ez az uj vezető itt sem vált be. Jelenleg a kötészet "vezetője" egy értelmes, érettségizett leány, aki nagyon jó érzékkel intézi nemcsak a könyvkötészet adminisztrációs ügyeit, hanem diplomatikusan és főleg: szeretettel bánik a betegekkel. És mivel ennek a kötészetnek az esetében maga a könyvkötés csak a gyógyitás melléktermeke, ez a legfontosabb szempont.

A bekötési táblákat kemény papirból ugynevezett rongylemezből vágják ki, és a megmaradó hulladékot is felhasználják: dobozokat készitenek belőle. A könyvkötés és a dobozok ára is kb. 20 százalékkal olcsóbb, mint másutt. Jelenleg havi 200 kötetet tudnak vállalni. Ez azt is jelenti, hogy előre meg tudják mondani a vállalás időpontját, nem kell a folyóiratokat hónapokra kivonni a forgalomból.

Az Aranyketrec várja az orvosi könyvtárak megrendeléseit. Cimük: Betegfoglalkoztató Intézet, Intapuszta U.p. Mesteri. Telefon: Celldömölk 70. Csomagokat cimükre Celldömölk Vasutállomás-ra kell feladni.

Torday Aliz

KÉZI LYUKKÁRTYÁKRA ALKALMAZOTT KOMBINÁCIÓS KÓDRENDSZER

A lyukkártyarendszer alkalmazását kisebb könyvtárak és önálló kutatók számára megnehezíti - gépi berendezés hiányában - a megfelelő kódrendszer kialakításának problematikája. Kézi lyukkártyák esetén a kódrendszer kialakításánál ugyanis arra kell törekedni, hogy a rendelkezésre álló lyuksorra felvihető fogalmat /információk száma maximális, a szelektálás pedig, lehetőség szerint egyszerüen végrehajtható legyen. Ehhez a munkához kiván segitséget nyujtani az általunk alkalmazott kódrendszert ismertető jelen közleményünk, mely az eddig használt módszereknél lényegesen egyszerübb és alkalmasabb kisebb könyvtárak és egyéni kutatók részére.

Kódrendszerünket szabvány IBM kártyára adaptáltuk, azon egysoros peremlyukasztást alkalmazva összesen 66 jelhely áll rendelkezésünkre. A kártya összes jelhelyét 10-10 elemből álló hat zónára bontjuk, a két hosszanti sarkon fennmaradó 3-3 összesen 6 jelhelyet külön kezeljük.

Az egyes 10 elemből álló zónákon belül harmadosztályu kombinációs füzeteket* képezünk, s igy a $/^{10}3/$ képlet alapján összesen 120 fogalom jelölésére van módunk. Az egyes zónák összekapcsolásával növelhetjük rendszerünk kapacitását, de ugyanakkor csökken az egy kártyára felvihető különböző fogalmak száma, mely összefüggésről az alábbi táblázat ad számot.

---

* Kombinációs kódrendszerünk szerkesztése az ismétlés nélküli kombináció elvén alapul. A Kombinatorika /kapcsolástan/ a matematikának az az ága, amely a tárgyaknak, elemeknek, bizonyos szabály szerint való csoportositásával foglalkozik. A kombinatorika feladata, hogy az adott elemek csoportjait meghatározott szabály szerint alkotva előállitsa, és a csoportok számát meghatározza. A kombinatorika egyik ága a kombináció. Ha n elem közül minden lehetséges módon kiválasztunk k elemet, de nem permutáljuk az egyes komplexiókban levő elemeket, mert az elemek sorrendjére nem vagyunk tekintettel, akkor n elem k-ad osztályu kombinációit kapjuk.

1. táblázat

Kapacitás: a rendszerben jelölhető fogalom száma		1 kártyára felvihető különböző fogalmak száma
$/^{10}_{3}/$	= 120	6
$/^{10}_{3}/^{2}$	= 14 400	3
$/^{10}_{3}/^{3}$	= 1 728 000	2
$/^{10}_{3}/^{6}$	= 2 985 984 000 000	1

A kitevők egyuttal az összekapcsolt zónák számát is jelentik.

Azt, hogy mikor alkalmazzuk a két, vagy több zóna összekapcsolásával kialakitott jelölési rendszert, mindig a személyes szükséglet szabja meg.

Rendszerünkben a lyukkártya két hosszanti oldalán lévő két-két zónát kapcsoltuk össze, miáltal egy-egy kártyára egyidejüleg a 14 400 fogalomból kettőt tudunk felvinni. A két rövidebb oldalon lévő 1-1 zónára, ugyancsak harmadosztályu kombináció alkalmazásával ujabb 120-120 fogalmat vihetünk fel. Figyelembevéve a hosszanti oldalakon fennmaradó 3-3 jelhelyet a 14 400 fogalmat 43 200 fogalommá bővithetjük.

Összefoglalva a fent elmondottakat, rendszerünt segitségével egy szabvány IBM kártyán lévő 66 jelhelyen összesen 43 200 + 120 + 120 fogalmat tárolhatunk és 1-1 kártyára 2 azonos és 2 különböző jellegü fogalmat tudunk felvinni.

Intézetünk könyvtára dokumentációs anyagának elrendezésére háromféle jelölést alkalmaz:

A/ főgyüjtőkörére vonatkozóan a Bulletin de l'Institut Pasteur szakrendjét követve, maga alkotta, négy jegy mélységig bontott tizedes osztályozási rendszer,

B/ szaktudományára /orvostudomány/ vonatkozó un. rövidített ETO jelzet, melyet ugy képez, hogy az orvostudomány osztályát jelző első két jegyet /61/ elhagyja, s igy négy jeggyel fejez ki hatjegyü ETO számot,

C/ mellékgyüjtőkörére /kémia, fizika, biológia/ ETO jelzetet négy jegy mélységig.

Kombinációs kulcsunkat a következő táblázatban közöljük.

2. táblázat

00	=	012	28	=	058	56	= 158
01		013	29		059	57	159
02		014	30		067	58	167
03		015	31		068	59	168
04		016	32		069	60	169
05		017	33		078	61	178
06		018	34		079	62	179
07		019	35		089	63	189
08		023	36		123	64	234
09		024	37		124	65	235
10		025	38		125	66	236
11		026	39		126	67	237
12		027	40		127	68	238
13		028	41		128	69	239
14		029	42		129	70	245
15		034	43		134	71	246
16		035	44		135	72	247
17		036	45		136	73	248
18		037	46		137	74	249
19		038	47		138	75	256
20		039	48		139	76	257
21		045	49		145	77	258
22		046	50		146	78	259
23		047	51		147	79	267
24		048	52		148	80	268
25		049	53		149	81	269
26		056	54		156	82	278
27		057	55		157	83	279

84	= 289	89	= 349	94	= 367
85	345	90	356	95	368
86	346	91	357	96	369
87	347	92	358	97	378
88	348	93	359	98	379
				99	389

A 100-119-ig terjedő kulcsszámokkal a következő ETO korlátozottan közös alosztásokat fejezzük ki a 616-alosztályból.

100	-053.1	= 456
101	-053.3	457
102	-053.8	458
103	-055.1	459
104	-055.2	467
105	-056.3	468
106	-056.4	469
107	-056.5	478
108	-074	479
109	-076	489
110	-078	567
111	-001	568
112	-002	569
113	-003	578
114	-004	579
115	-005	589
116	-006	678
117	-007	679
118	-008	689
119	-009	789

Amint a táblázatból kitünik, 00-99-ig, egy-egy kétjegyü szám kifejezésére szolgáló kódjaink 3-3 tagból állnak. Tekintettel arra, hogy rendszerünkben 2-2 zónát kapcsoltunk össze, igy négyjegyü számokat tudunk most már kulcsunkkal kifejezni, mégpedig olyképpen, hogy a négyjegyü számot felbontjuk két kétjegyüvé és a megfelelő kódszámokkal jelöljük azokat.

Pl. Reference szolgálat ETO szerint 025.5 kódrendszerünkben 02,55 = 014.157.

Mivel könyvtárunkban a már emlitett háromféle jelölést alkalmazzuk, ezen jelölések megkülönböztetésénél jut szerephez a fennmaradó 3-3 jelhely, mégpedig a következőképpen:

Szakrend	A
ETO röviditett	B
ETO	C

vagyis a három jelhelyet A,B,C-vel jelölve, a kártyán, szakrendi osztályozás esetén az A jelü, röviditett ETO alkalmazásakor a B jelü és ETO alkalmazásakor a C jelü jelhelyet nyitjuk ki.

A rövidebb oldalon lévő 10-10 jelhelyet a folyóirat,illetve a megjelenési év jelölésére használjuk fel. Ennek megfelelően a könyvtárunkba járó és dokumentálásra kerülő 180 folyóiratot jelentőség szerint 120 csoportba soroltuk, mely besorolási számot beérkezéskor rávezetjük a folyóiratra. Az évek jelölésénél az évszám két utolsó jegyét jelöljük.

A munkafolyamat a következő:

1. A kártyára felvitt irodalmi adatnak megfelelően rávezetjük a megfelelő szak-, röviditett ETO-, vagy ETO jelzetet.

2. Az adott jelzetet átkódoljuk.

3. Felvezetjük P jelzéssel a periodika kódját

és T jelzéssel az évszám kódját.

4. A 2. és 3. pont alatt kapott kódoknak megfelelő jelhelyeket speciális lyukasztó, vagy egyszerüen olló segitségével a kártya pereméig kinyitjuk.

Az átkódolás a következőképpen történik:

pl. az ETO jelzet 616-056.3 Ebben az esetben röviditett ETO-t alkalmazunk, igy

616-056.3 = 6, -056.3 = 06. - 056.3, vagyis a kód

B 018.468.

Az ETO jelzet 576.3:577.1 Ebben az esetben a két jelzetet a kártya két oldalára visszük fel, mégpedig a felsőre az 576.3 az alsóra 577.1

Az átkódolás a már ismertetett módon történik,

576.3	=	57, 63	= C 159.189
577.1	=	57, 71	= C 159.246

Az ábrákat lásd a köv. oldalon.

A kiválogatás egyszerü szerkezet segitségével történik. A kártyákat, kb. 300 darabot, olyan dobozba helyezzük, melynek egyik rövidebb élü oldallapja hiányzik. A doboz azon két-két szembenfekvő oldaléle, mely szabadon áll. a kártya lyuksorának megfelelően hornyolt. Két darab fogantyuval ellátott dobozfedél tartozik még a berendezéshez, melynek elülső és hátsó lapja ráhajlik a lyuksorra és annak megfelelően van lyukasztva. A fedők azonos szélességüek, csak az egyik a doboz tetejére, a másik a nyitott oldallap helyére illeszthető.

Kiválogatáskor a megfelelő dobozfedél felhelyezése után, a téma kikereséséhez szükséges keresőtüket, 3 vagy 6 darabot, beszurjuk a kódjelnek megfelelő helyre, majd a doboztartót a fogantyunál fogva felemeljük és a keresett lapokat kirázzuk a csomagból.

Tekintettel arra, hogy egy kártyára két információt vihetünk fel, a tükön visszamaradt kártyákat megforditjuk, belehelyezzük a dobozba, ráhelyezzük a tetőt és megismételjük az előbbi eljárást.

Összefoglalva az elmondottakat, kódrendszerünk előnyét abban látjuk, hogy megfelel a bevezetésben közölt kritériumoknak, vagyis

1. egysoros lyukkártyával dolgozunk, tehát a szelektálás lényegesen egyszerübb módon történik, mint két,vagy többsoros lyukkártyák esetében. A kiválasztás három,ill.

1. ábra

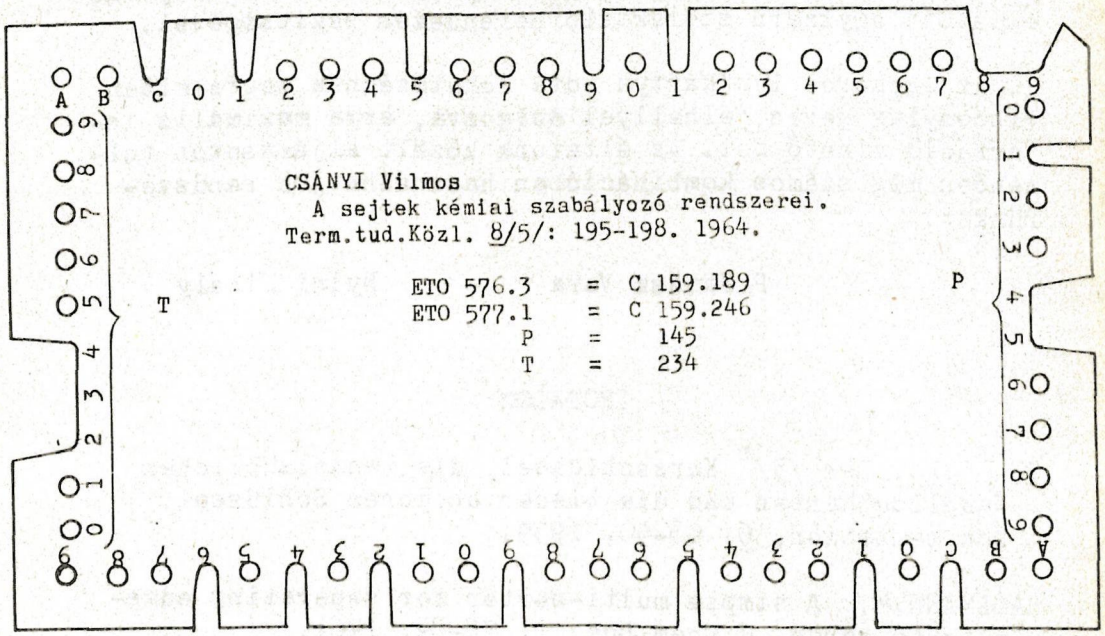
CSÁNYI Vilmos
A sejtek kémiai szabályozó rendszerei.
Term.tud.Közl. 8/5/: 195-198. 1964.
ETO 576.3 = C 159.189
ETO 577.1 = C 159.246
P = 145
T = 234
T
P

2. ábra

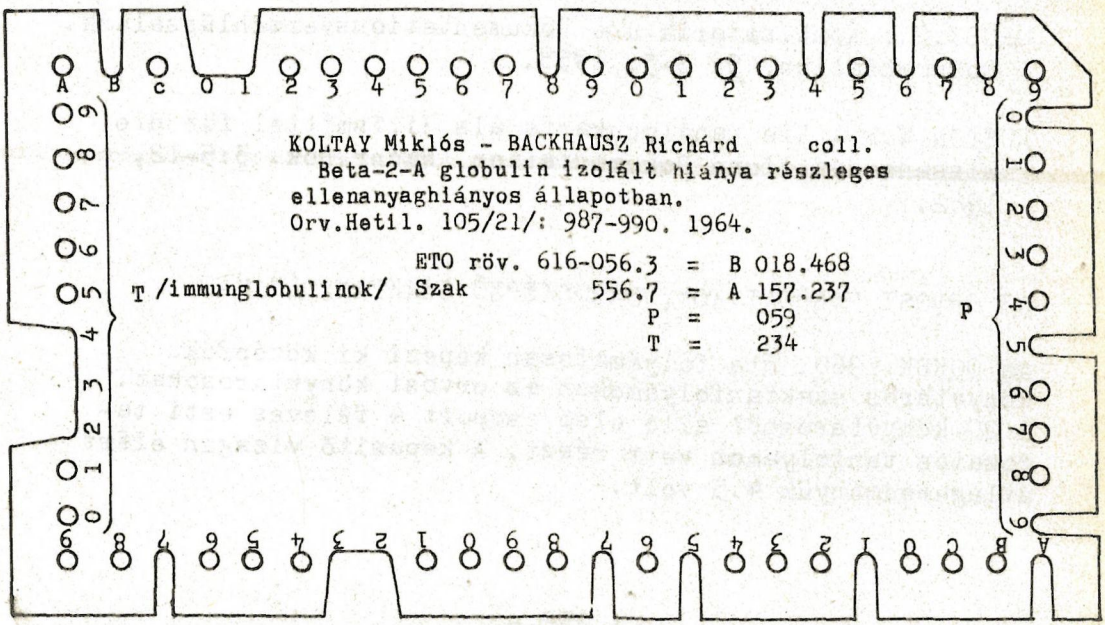
KOLTAY Miklós - BACKHAUSZ Richárd coll.
Beta-2-A globulin izolált hiánya részleges ellenanyaghiányos állapotban.
Orv.Hetil. 105/21/: 987-990. 1964.
ETO röv. 616-056.3 = B 018.468
Szak 556.7 = A 157.237
P = 059
T = 234
T /immunglobulinok/
P

hat tüvel egy-egy oldalon egy mozdulattal végrehajtható, a kártyák méretének megfelelően lyukakkal és fogantyuval ellátott egyszerü szelektáló berendezés segitségével.

2. Az egysoros lyukkártya adta lehetőségnek megfelelően viszonylag kevés jelhellyel dolgozva, arra maximális információ vihető fel. Az általunk közölt eljárásokon tulmenően még számos kombinációban használhatjuk rendszerünket.

P.Juhász Vera - Nyiri Mihály

IRODALOM

CLAUS,F.: Der /3/^{n} Kurzschlüssel, die handelsüblichen Nadellochkarten und die bisher üblichen Schlüssel. Dokumentation, 6: 48-50, 1959.

HALLMANN,M.: A simple multi-sorter for separating edge-punched cards. J.Chem.Doc. 1: 78-84, 1961.

JUHÁSZ,V.P. - NYIRI,M.: Ein einfaches Verschlüsselungssystem für Handlochkarten. Methodik der Information in der Medizin, 4:99-101, 1965.

OROSZ,G.: Kombinatorik und Dokumentationsverschlüsselung. Dokumentation, 5: 3-5, 1958.

RUSTON,W.R.: Die Randlochkarte als Hilfsmittel für die wissenschaftliche Dokumentation. Nachr.Dok. 3:5-12, 1962.

AZ ORVOSI HÁLÓZAT KÖNYVTÁROSKÉPZŐ SZAKTANFOLYAMAI

Az OOKDK 1960. óta folyamatosan képezi ki középfoku könyvtáros szaktanfolyamokon az orvosi könyvtárosokat. A 20 könyvtárosból álló első csoport 4 féléves esti tagozatos tanfolyamon vett részt. A képesitő vizsgán elért átlageredményük 4.5 volt.

Az 1961-ben inditott esti tagozatos tanfolyam ideje 4 félévről 5 félévre emelkedett. Igy alkalom nyilt a hallgatóknak a szaktárgyak - orvosi terminologia, orvosi könyvismeret - részletesebb megismerésére és alapos elsajátitására. Ez a tanfolyam 1964-ben fejeződött be, a záróvizsgát tett 12 hallgató átlageredménye 4.6 volt.

1962-ben az ujabb esti tagozatos tanfolyamon az orvosi könyvtárosok a müszakiakkal együtt vettek részt az előadásokon - számszerint 21 fő, - majd a 4. félévben a müszakiak kiváltak - ugyanakkor 3 OSzK levelező tagozatos hallgató csatlakozott hozzánk /orvosi könyvtárosok/. Az 1965. április 12-, 13-án lebonyolitott záróvizsga átlageredménye 4.1 - részletezve: kitünő: 3, jeles: 1, jó: 8, közepes: 3 - volt.

Egészségügyi intézményeink közül az alábbi intézetek könyvtárosai szereztek szakképesitést: Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtáraiból: 2, egyetemi intézetekből: 3, egyetemi klinikákból: 2, országos intézetekből: 2, kórházakból: 3, hálózaton kivüli: 3 fő.

Az 1962-ben indult budapesti esti tagozatos tanfolyammal párhuzamosan a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárában levelező tanfolyamot inditottunk. A tanfolyam 17 hallgatója ugyancsak 1965. áprilisában tett záróvizsgát, eredményük 4.33, részletesen: kitünő: 4, jeles: 3, jó: 7, közepes: 3.

A szakképzettséget szerzett könyvtárosok intézmények szerinti elosztása: Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára 2, egyetemi intézetek 4, egyetemi klinikák 4, kórházak 4, Közegészségügyi Járványügyi Állomás 1, Rendelőintézet 1, Gyógyszertári Központ 1 fő.

1964-ben az OOKDK-ban 23 vidéki és 17 budapesti hallgatóval levelező tagozatos tanfolyamot inditottunk. Félévenként kétszer három napos konferenciát tartottunk. Az első félévi vizsgán 35 hallgató jelent meg, közülük 4 kitünő, 10 jeles, 19 jó és 2 közepes eredményt ért el. Az első félévi vizsgán az átlageredmény 4.29 volt. A második félév vizsgájának átlageredménye 4,31. Ez az átlag - bár mérsékelten - emelkedést mutat a tanulmányi

eredményekben és jelenti egyuttal azt is, hogy a hallgatók a kezdeti nehézségeket sikeresen leküzdötték.

Már az eddigi tanfolyamokon is tapasztaltuk, hogy az első félév okozza a legtöbb gondot a hallgatóknak és az első félévi vizsga előtt van a legtöbb lemorzsolódás is. Észrevételünk a jelenlegi levelező tagozatos tanfolyammal kapcsolatban, hogy a könyvtárosok, - bár az elméleti anyagot jól elsajátitották, gyakorlati ismeretekben gyengébb felkészültséget mutattak. Ezen kivánunk segiteni azzal, hogy a jövőben - az adottságokat figyelembe véve - kisebb csoportokra osztva behivjuk könyvtárosainkat egy-egy napra intézetünkbe, hogy az elméleti tananyagot gyakorlati munkával is kiegészithessék.

Szükségesnek látjuk még az orvosi terminologia bevezetését már a 3. félévtől /eddig csak a 4. és 5. félévben volt/, részint a tananyag terjedelme, miatt, részint azért, mert ez az a tantárgy, aminek az alapos ismerete nélkülözhetetlen az orvosi könyvtárosoknak mindennapi munkájukban.

Tanfolyamokkal kapcsolatban további terveink: részfoglalkozásuak, nemcsak könyvtárosi munkakörben dolgozók számára alapfoku könyvtárosi tanfolyamokat szervezünk 1966-ban.

Levelező tagozatos középfoku könyvtárosképző szaktanfolyamot inditunk 1966. márciusában vidéki és budapesti könyvtárosaink részére.

Az OOKDK-ban 1964 évig bezárólag négy tanfolyamon, összesen 64 orvosi könyvtáros szerzett könyvtárosi szakképzettséget és ezek a könyvtárosok a gyógyitó- kutatómunkában dolgozó orvosoknak kivánnak jó felkészültségükkel mindenkor hathatós segitséget nyujtani.

A felsorolt adatok mögött nemcsak ezeknek a tanfolyamoknak egyre népszerübbé válása mutatkozik meg - egyre több a jelentkezők száma is -, hanem a könyvtárak közötti együttmüködést is elősegiti, mert a tanfolyam időtartama alatt kialakult személyi kapcsolatok az eredményes könyvtári munkára jó hatással vannak.

Az oktatásban eddig elért sikereket az előadók szaktudásukkal, lelkiismeretességükkel és a KMK Oktatási Osztályának támogatásával értük el.

dr. Fehérvári Tiborné

KIS TÖRTÉNETÜNK ...

Takarékos időket élünk. De a bürokrácia mégsem takarékoskodik ötleteivel.

Történt, hogy egyik vidéki könyvtárosunk arra vetemedett, hogy megreklamáljon egy devizás folyóiratot. Mégpedig személyesen akarta elintézni az ügyet, mivel éppen Pesten járt. Elment tehát - annak rendje és módja szerint - a Posta Központi Hirlap Irodához, a Lövölde térre. Megkereste a zegzugos épületben a megfelelő előadót és előadta kívánságát.

- Hogy képzeli? - hangzott a döbbent válasz - c s a k i g y megreklamálni egy lapot? Ahhoz kérem ki kell tölteni egy ürlapot, s hivatalosan be kell nyujtani.

- Akkor máris kitöltök egyet - készségeskedett a jámbor könyvtáros.

- Azt nem lehet. Sajnos. Ugyanis elfogyott az ürlapunk.

Erre bizony elcsüggedt a könyvtáros, mert éppen a kórházigazgató legkedvesebb szaklapjáról volt szó. De feltalálta magát:

- Ha kész lesz a nyomtatvány, küldjenek akkor nekünk belőle, postán.

- Azt nem vállaljuk. Tessék személyesen értejönni.

Igy történt, hogy a könyvtáros csak kétszeri utiköltséggel, kétszeri napidijjal jutott hozzá az ingyenes - de a bürokrácia jóvoltából alaposan megdrágult - ürlaphoz.

-liz

S Z E M L E

TESTVÉRLAPUNK, AZ EGÉSZSÉGÜGYI KÖNYVTÁROS

Örömmel köszöntjük lapunk hasábjain is az Egészségügyi Könyvtárost, az Orvos- Egészségügyi Szakszervezet Központi Könyvtárának folyóiratát. Örömünk több összetevőből áll: köztünk, orvosi könyvtárosok között is sok van olyan, aki a szakszervezeti könyvtárért is felelős. Hasznos segitséget és sok jó tájékoztatást kap a folyóiratból. Mindannyiunk szivügye - de egyelőre "senki földje" - a betegkönyvtár. Az Orvosi Könyvtáros mellé most az Egészségügyi Könyvtáros is fórumot teremt a betegkönyvtárak problémáinak, sőt, a probléma megoldásán fáradozik,amennyiben hasznos javaslatot is tesz megoldására. Könyvtári módszerek, tapasztalatok terjesztése mellett bőven közöl ismertetéseket megjelenő könyvekről, hireket és tudósitásokat a szakszervezeti klub életéről.

A szakszervezeti könyvtárosok általában társadalmi munkások. Nélkülözhetetlen számukra ez a folyóirat, amely mindenből egy keveset ad, sokoldaluan tájékoztat. Szellemes megoldással, apró jelmondatokkal tüzdelik tele a lapot, mindenüvé kerül idézet, ahol hely van.

Egyetlen és talán könnyen kiküszöbölhető hibája, hogy egy eseményről több cikkben is beszámol. Igy történt a Gyógyáruértékesitő Vállalat iró-olvasó találkozójával. Három helyen is emlités történik Fehér Klára látogatásáról.

Bár... Egy idézet - az Egészségügyi Könyvtárosból - azonnal rákoppint a birálóra: La Rochefoucauld szerint ugyanis "Könnyebb bölcsnek lenni mások számára, mint a magunk számára."

T.

Id.SZINNYEI JÓZSEF

Megjelent a Magyar Sajtó 1965.6.2.számában.

Egyik barátja a gőzhangya jelzővel illette idősb Szinnyei Józsefet, egyszerre jellemezve vele a szorgalmat, s a gyorsaságot, mely sajátja volt.

Valóban, mint a mozdonyt a gőz - repitette őt is előre munkájában vasszorgalma. Tevékenységének nyomát jobbára csak a Magyar Irók Élete és Müvei 14 kötete őrzi. Ez a kézikönyv - amely 1891-ben betürendben pár ives füzetekben folyamatosan jelent meg - felsorolja az egyes szerzők életrajzi és müködési adatait, majd a munkák megjelenésének időrendjében a szerzőtől megjelent önálló müveket. Főként a 19. századi szerzők esetében a müvek cime után zárójelben jelzi a róla szóló fontosabb kritikai cikkek lelőhelyét is. Szinnyei kiterjesztette figyelmét a folyóiratokra, napilapokra is, melyeknek a bemutatott szerző hosszabb, rövidebb ideig munkatársa volt. Nagyarányu vállalkozása, bár adataiban néhol hiányos - mégis a mai napig az egyetlen kiindulási pont irói, ujságirói, sőt tudósi életmüvek megismeréséhez. A legelső magyarul kinyomtatott mütől a 19. század végéig ugyszólván minden iró megtalálható benne, azok is - politikusok, tudósok -, akik nem hivatásosan, csupán alkalomszerüen irtak. A sajtó sok munkása is ott rejtezik a Magyar Irók lapjain, olyanok, akiket Szinnyei müve emel ki a feledésből. 60 éves volt, amikor e nagy müvéhez hozzákezdett, s 83 éves korában esett ki kezéből a toll. Az utolsó kötetet már legkisebb fia, Szinnyei Ferenc irodalomtörténész fejezte be.

Eredeti neve: Ferber. Elszegényedett komáromi timár familia utóda. A sváb-német eredetü iparos-kereskedő családtól örökségbe kapott szorgalom, szivósság, precizség - vagyon hiján - csak önmagából merithetett. Komáromban, szülővárosában, majd Pozsonyban és Pesten ügyvédi irnoksággal kezdte, később biztositótársasági hivatalnok, és 1872-ben, 42 éves korában jutott el a könyvek, folyóiratok közé: könyvtáros lett. Ez jelentette azt a miliőt, ahol kedvtelését hivatássá, életcéllá növelheti. Mi volt

ez a hivatás? A könyvek, a könyvészet, de mindenekelőtt - a hirlapok. Előbb csak városa, Komárom történelmét kutatva, gyüjtötte szenvedéllyel a 48-as hirlapokat, később mindenféle hirlapot. Egy kicsit a hirlapok adták neki az ötletet a Magyar Irókhoz is, a magyar hirlaptár felállitásához is.

Szinnyei nevéhez füződik a Széchényi Könyvtár Hirlaptárának felállitási terve. Első komoly bibliográfiai munkája, mellyel a nyilvánosság elé lépett 1863-ban A Hirlapirodalom a 18. században c. cikke volt. Pákh Albertnek, a Vasárnapi Ujság akkori szerkesztőjének biztatására irta és ott is jelent meg. A következő évben a 19. századi hirlapirodalmat foglalta össze ugyanitt. S ettől kezdve negyedszázadon keresztül a Vasárnapi Ujságban közölte az évenkénti hirlaprepertóriumot. 1895-től Szinnyei hirlaprepertóriumai a Magyar Könyvszemlében jelentek meg. Ezekben évről évre számba vette a Budapesten és vidéken megjelent napilapokat, hetilapokat és a többi időszaki sajtóterméket. Gondosan feltüntette a szerkesztőket s az évközben beállt változásokat. E repertóriumokban külön tanulságos táblázatokat közölt az évközben megszünt, vagy éppen meginduló lapokról, statisztikai adatokkal mutatta ki az ország egész területén megjelent időszaki kiadványok müfaji megoszlását.

A hirlapok szorgalmas buvárlója, adatgyüjtője, rendezője és alkalmi cikkirója volt életé végéig. Évekkel a Széchenyi hirlaptár felállitása előtt már megbizatást kapott az országban szerteszéjjel meglévő - Pesten hiányzó - hirlapok összegyüjtésére. Ennek érdekében beutazta az országot. Egy-egy ilyen utazásáról megtérve ujságirói frisseséggel irta meg élményeit. Tárcacikkek formájában számolt be azokról a kirándulásokról, amelyeket az Irók és Müvészek köre, a Történelmi Társulat, vagy más kulturális egyesület, szervezet résztvevőjeként tett.

Az MTA Könyvtárának kézirattárában őrzött 63 kötetnyi naplója /1848 októbertől 1913 augusztusig/, s mintegy 10 000 levél - hozzáirt levelek és válaszfogalmazványai, életének ugyszólván minden mozzanatáról értesitenek, s felfedik azt a sokszálu kapcsolatot, mely a dualizmuskori Magyarország legkülönbözőbb társadalmi rétegeihez füzte. A tudósok, irók, tanárok, jogászok, papok, vidéki

notabilitások között jelentős számmal szerepelnek bibliográfusok, könyvkiadók, fővárosi és vidéki lapszerkesztők és ujságirók is. Bródy Sándor, Jókai Mór, Ujváry Lajos, Pákh Albert, Rákosi Jenő, Vahot Imre, Nagy Miklós nevével nemcsak naplóiban találkozunk; levelezői táborában is ott szerepelnek. Munkatársi viszony állt fenn Szinnyei és az "irástudó" emberek között. A vidéki szerkesztők adatokat küldtek Szinnyeinek, Szinnyei pedig tájékoztatta őket a fővárosi könyvtári, s egyéb, őket érdeklő viszonyokról. De ilyen kölcsönösségi viszony szövődött több fővárosi lapszerkesztővel is. Schöpflin Aladár: "Szinnyei bácsi halálára" /Nyugat 1913.évf.16.sz./ cimü nekrológjában megkapóan jeleniti meg a fürge kis embert, az élő lexikont, mindenki "Szinnyei papáját" és adatforrását...

Se szeri, se száma azoknak a jeles tudósok, irók kezétől eredő leveleknek, melyekben Szinnyei papától felvilágositást, sokszor lapok kölcsönzésére engedélyt kérnek. A példa kedvéért csupán egyetlen ilyen kapcsolatot emlitek. Nagy Miklósnak, a Vasárnapi Ujság és a Politikai Divatok szerkesztőjének /Pákh Albert halála után ő vette át e lapok szerkesztését/ 64 Szinnyeihez irott levelét őrzi Kézirattárunk. Az első levél kelte 1868. jun. 20., az utolsóé 1906. jan. 29. Sokszor pársoros "fecnik" csupán: lapok kérésével, nemegyszer különleges adatok összeállitásának óhajával fordul Szinnyeihez. Igy 1879. márc. 11-i levelében azon magyarországi lapok lajstromának összeállitását kéri, melyek 25 esztendőnél hosszabb kort éltek meg. Szinnyei papa nyomban összeállitja az érdekes listát és megtoldja néhány olyan külföldi lap megnevezésével, melyek 100 évesnél is idősebbek...

Példák sorozatával lehetne bizonyitani még a Szinnyei naplók, Szinnyei levelek sajtóvonatkozásait. De talán ennyi is elég ahhoz, hogy felhivjuk a figyelmet egy eddig kiaknázatlan hagyaték sajtótörténeti vonatkozásaira.

Öreg napjaira akadémiai tag lett... Ötven év multán, ma is eligazitja kora kulturtörténetté vált dolgaiban a hozzáfordulót.

M.Kondor Viktória

EGY UJ KIADVÁNYRÓL ÉS A NYOMÁBAN KELETKEZŐ GONDOLATOKRÓL

Megjelent Könyvtári Figyelő, 1965,11.2/3.számában.

Meglepő és nagyon örvendetes módon a külföldi lélektani szakirodalom rendszeres és széleskörü feltárása egyetemi hallgatók tudományos diákköri munkájának eredményeként jelentkezett 1964 decemberében. Cime EGYETEMI LÉLEKTANI LAPSZEMLE.

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem lélektan szakos hallgatóit - amint ez a Lapszemle 1964. évi 1/2. számának bevezetőjéből kiderül - "saját szakmai müveltségük emelése és látókörük kiszélesitése iránti igény" vezette,amikor elkezdték a jelentős külföldi szakfolyóiratok figyelését és feldolgozását. De vállalkozásuk már a kezdet kezdetén tulnőtt az egyetemi kereteken, hiszen alkalmasnak látszott arra, hogy ne csak az egyetemi hallgatók és fiatal kutatók, hanem a pszichológiával foglalkozók széles körét rendszeresen tájékoztassa.

Az első összevont szám dokumentációs tudatosságra és tájékozottságra való tájékoztatót ad a kiadvány céljáról, fejlesztésének perspektiváiról és utmutatót közöl használatához. A szerkesztők egyelőre a magyar könyvtárakban meglévő jelentős külföldi lélektani folyóiratokat dolgozzák fel, indulásként mintegy ötvenet. De ismerve a szakirodalom szóródásának törvényszerüségeit, a Lapszemle gyüjtőkörét idővel a nem pszichológiai vonatkozásu folyóiratok pszichológiai vonatkozásu cikkeire is kiterjesztik. A monografikus irodalmat egyelőre nem regisztrálják. Ez a szükség-diktálta megoldás azért helyes, mert a tudományos kutatás irányait, problémáit, legfrissebb, eredményeit, tehát a legaktuálisabb, gyakran nem lezárt kérdéseket éppen a periodikus és nem a monografikus irodalom nyujtja. De ésszerü azért is, mert a magyar kutatók más forrásból szerezhetnek tudomást az országba beérkező külföldi könyvekről és lelőhelyükről. A jelentős könyvtárakba érkező külföldi szakkönyveket ugyanis a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzéke veszi számba havonta megjelenő füzeteiben. S ha a kutató "egy fogással" nem is juthat hozzá a teljes szakirodalomhoz, mert a kiadvány mindkét ágazatát /Társadalomtudományok, Természettudomá-

nyok/ és ezeken belül több szakcsoportot kell áttanulmányoznia, mégis egyelőre elfogadható a külföldi könyvanyagról történő tájékoztatás.

A magyar monografikus irodalomról pedig kurrensen a Magyar Nemzeti Bibliográfia tájékoztat, nagy előnye, hogy a gyüjteményes munkákat elemzően is feldolgozza. A magyar folyóiratokban megjelenő cikkanyagról a Magyar Folyóiratok Repertóriumának most már késés nélkül megjelenő füzeteiből szerezhet tudomást a kutató. Magyar szerzők 1945 után megjelenő müveit /könyveit és folyóiratcikkeit/ foglalják össze teljességre törekedve a Pszichológiai Tanulmányok évente megjelenő kötetei.

Szakirodalmi feltárás szempontjából még mindig elhanyagolt marad két tudományos és gyakorlati szempontból egyaránt fontos réteg: a külföldi nem folyóirat jellegü időszaki irodalom, tehát évkönyvek, kongresszusok, konferenciák, közgyülések közleményei stb. és a szük publicitásu és egyáltalán nem publikált bel- és külföldi anyag.

A lapszemle szerkezete, az anyag feltárásának módja

A bibliográfia az Utmutató szerint csak az elsődleges közleményekről ad számot. A szerző neve és a cikk eredeti cime után a magyar nyelvü cimforditás következik. Ezt követik a lelőhely-adatok. A cikkek egy részét referátum is kiegészíti. A tematikus fejezeteken belül a beosztás alapja a cikkek magyar nyelvü cimének betürendje. Az évkört is jelölő tételszámozás évenként ujra kezdődik. Az első számot röviditésjegyzék és az adott füzetben feldolgozott folyóiratok jegyzéke egészíti ki. A szerkesztők tervei szerint évenként kumulált tárgyszavas és szerzői mutató készül. A Lapszemle tételeiből folyamatosan uniterm rendszerü katalógust szerkesztenek a Lélektani tanszéken. Ebbe beleolvasztják a Pszichológiai Tanulmányokban regisztrált magyar anyagot is.

A kiadvány 200 példányban jelenik meg, a példányszám máris kevésnek bizonyult.

Hogy egy ilyen vállalkozás megindulására szükség volt, az kétségtelen. Komoly funkciója van és valódi, létező igényeket elégit ki. De már születése pillanatában, "in statu nascendi" ellentéteket hordozott magában. Egyre fokozódó ellentmondás van ugyanis a kiadvány jellege és létrejöttének, előállitásának körülményei, háttere közt. Egy periódikus, referáló lap perspektivával meginduló cikkbibliográfiai egyetemi hallgatók önkéntes vállalkozásaként, társadalmi munkával elinditani lehet, de tartósan folytatni, eközben pedig fejleszteni nem. Folytatni viszont kell és megszüntetni nem szabad. Az ellentmondásosságnak a felismerése tükröződik a kiadvány előszavában is, ahol a szerkesztők egyrészt további önkéntes vállalkozókat toboroznak a növekvő feladatok ellátására, ugyanakkor leszögezik, hogy "... dokumentációnkat kisérletnek tekintjük, melyet a gyakorlat sürgető igényei hivtak életre".

Most kizárólag azért, hogy az ünneprontás, pesszimizmus és vészjósolgatás vádjának eleve élét vegyük, néhány olyan szempontot és tényt emlitünk, amelyek szükségessé teszik, hogy a lélektan külföldi cikkdokumentációja ne csak társadalmi munkán, lelkesedésen, önkéntes vállalkozókedven nyugodjék.

Szakmai szempontok

A kiadvány előállitói pszichológusok, lélektan szakos hallgatók, néhányuk dokumentációs és könyvtári tudással. Ez a munka első fázisában jelentkező problémák megoldásához elegendő is. De nyilvánvaló az, hogy igényes lélektáni dokumentációs kiadvány egy bizonyos fejlődési fokon tul már csak dokumentációs szakemberek és pszichológusok együttmüködésével szerkeszthető, ideális esetben könyvtári és dokumentációs képesitéssel is rendelkező pszichológusok, vagy lélektani végzettséggel is biró dokumentálók munkájával. Annál is inkább, mert a lap olyan magas igényekkel indult, hogy a szerkesztők a tájékoztatást az indikáció felől az információ felé fejlesztik. Az informativ jelleget biztositó referátumok és esetleg tömöritvények készitéséhez lehetőleg állandó, gyakorlott és nem tulságosan nagy gárdára van szükség. De ha a lap egyelőre

csak cimleirásokat és cimforditásokat közöl is tulnyomórészt, egyetemi hallgatókkal, - nappaliakkal és állásban lévő, családi gondokkal is terhelt estiekkel, - állandó, rendszeres és nagy volumenü munkát nehezen lehet biztositani. Elég, ha csak olyan objektiv akadályokat emlitünk, mint vizsgaidőszak, egyetemi szünetek stb.

Elsősorban szervezeti probléma az, hogy ennek a dokumentációs vállalkozásnak nincs megfelelő dokumentum-bázisa. A Pszichológiai Tanszékre kb 20 külföldi folyóirat jár és a Lapszemle kezdetként 50 folyóiratot figyel rendszeresen. Tehát már most a munkatársaknak a folyóiratok nagyobb részét egyénenként kell kölcsön vennünk a különböző könyvtárakból. A bázisként szolgáló dokumentumgyüjtemény hiánya még nagyobb problémát jelent majd akkor, ha sor kerül a nem folyóiratjellegü periodikumok rendszeres feldolgozására is. Arról nem is beszélve, hogy a szük publicitásu, vagy egyáltalán nem publikált magyar és külföldi anyag feltárását szintén csak jól müködő gyüjtemény biztositathatja.

Éppen, mert a szerkesztőknek nincs lehetőségük arra, hogy a folyóiratok egy részét feldolgozás előtt vagy után átnézzék, nagyon kétséges egységes szerkesztési elv érvényesülése és a szelekció megbizhatósága, egy-egy cikk primer vagy szekunder jellegének helyes megitélése.

Igen fontosak az anyagi szempontok is. Ezzel kapcsolatban csak azt emlitjük meg, hogy a jelenlegi stencil-sokszorositást ideiglenes kényszermegoldásnak szabad tekinteni és használhatóbb, jobban olvasható eljárást kell a Lapszemle számára biztositani, olyat, amelynek a kapacitása lehetővé teszi a tervezet bővitést és nagyobb terjedelmet.

A közelmultban megindult bibliográfia ismertetése ürügyén "kapásból" felsorolt megoldásra váró kérdéseket kedd toldjuk meg még néhánnyal. Ezek nem is a pillanatnyi helyzetre vonatkoznak, hanem a - közeli és távoli - fejlődés lehetséges utját és irányát vázolják.

Elsősorban a külföldi szakirodalom minden kiadványtipusra, kiterjedő lehetőleg a szóródásban lévő anyagot is figyelembe vevő, széleskörü kurrens bibliográfiára volna szükség. Ennek fel kell vennie programjába a monográfia-

analizis megvalósitását is. A külföldi anyagnak a kurrens bibliográfiában történő lényegében szignaletikus feltárásán tul szükséges az analitikus feltárás is szakirodalmi szemlék stb. formájában.

Sürgős feladat összehangolt és intenziv referáló és fordító tevékenység kialakitása és legalább a forditások központi nyilvántartása.

A nemzeti szakirodalom feltárása terén fokozatosan létrehozandó a monografikus anyag /könyvek, szük körben és egyáltalán nem publikált irodalom/ számbavétele; a periódikus kiadványok /folyóiratok és nem folyóirat jellegü időszaki kiadványok/ feldolgozása; később pedig a nem folyóirat jellegü időszaki kiadványok/ feldolgozása; később pedig a nem könyvszerü dokumentumok /mikrofilmek, lemezek, magnószalagok, oktatófilmek stb./ regisztrálása egyetlen, lehetőleg nem nagy időközönként megjelenő bibliográfia keretében. Ezt a regisztrativ és indikativ kiadványt a magyar anyag esetében is kiegészitenék a különféle szempontu szakirodalmi szemlék.

A magyar anyag feltárásával kapcsolatban szükséges az un. szoródásban lévő anyag, tehát nem pszichológiai kiadványok részeként megjelenő pszichológiai - gyakran forrásértékü, primer - munkák teljes átfogása és számbavétele. Elsősorban a határterületi publikációk jönnek itt számitásba, elég ha csak a pedagógiai, felnőttoktatási,pszichiátriai, könyvvel és könyvtárral foglalkozó müveket és az emlitett szakterületek irodalmát regisztráló bibliográfiai kiadványokat emlitjük /Magyar Pedagógiai Irodalom,Magyar Orvosi Bibliográfia, Neveléstudományi Tájékoztató, Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, Népmüvelés Külföldön stb./.

A kurrens nemzeti pszichológiai bibliográfia anyagából aránylag nem nagy erőfeszitéssel létre lehetne hozni a lélektan egy-egy ágának nagy időszakot átfogó önálló bibliográfiáját.

A nagy arányokban megindult tudományos kutatás és az egyre szélesebb alapokon folyó gyakorlati munka és oktatás, mindinkább sürgőssé teszik egy nagy gonddal szelektáló

lélektani bibliográfiai kézikönyv összeállitását és kiadását, amely a kutatáshoz, a gyakorlati munkához és az oktatáshoz szükséges segédeszközöket ismertetné: másodfoku bibliográfiákat, az egész tudomány és az egyes részterületek fontos kézikönyveit, monográfiáit, az egész tudomány és az egyes részterületek fontos kézikönyveit, monográfiáit, retrospektiv és kurrens bibliográfiákat, referáló orgánumokat, szakfolyóiratokat, szótárakat, enciklopediákat, egyesületeket, intézményeket stb.

Az irodalomfeltáró munka melléktermékeként elkészülhetne egy alapos és egységes terminológiai gyüjtés, esetleg szótár. Annál is inkább szükség volna erre, mert világviszonylatban a terminológia meglehetősen zürzavaros, áttekinthetetlen és az egyes szakkifejezések jelentéstartalma nem kontinensenként és országonként, hanem iskolásként, sőt kutatónként változik.

A megoldásra váró kérdéseknek ez a kivülállótól származó felsorolása még csak nem is kivánja a teljesség látszatát kelteni. Csupán tudatositani az Egyetemi Lélektani Lapszemle megindulása nyomán a cikkiróban is tudatosult helyzetet és tennivalókat.

Bánlaky Éva

RITKÁN ÉS GYAKRAN HASZNÁLT ORVOSI FOLYÓIRATOK

FLEMING,T.P. - KILGOUR,F.G.: Moderately and Heavily Used Biomedical Journals.

Megjelent Bull.Med.Libr.Ass.1964,52,1,234-241.p.

Vizsgálatunk a Columbia és a Yale orvosi egyetemek könyvtáraiban használt folyóiratokra, illetve ezek cikkeire terjedt ki. Az ujságcikkeket listára vettük és ezeket a listákat számitógéppel értékeltettük ki.

A jelen cikkben használt "ujság" "szaklap" és "folyóirat" kifejezések olyan lapokat jelentenek, melyek négyszer, vagy többször évente jelennek meg. A Columbia könyvtárában kb. 150.000, Yale-ban több, mint 100.000 folyóirat-

kötet van felhalmozva. A vizsgált időszak végén Yale 1551, Columbia 1980 lapot kapott és mindkét könyvtár két, vagy több példányra fizetett elő.

A forgalmat a két könyvtárban különbözőképpen bonyolitják le. Columbia két hétre kölcsönzi ki a lapokat, beleértve a több példányszámu kiadványokat is, mig a korlátozott számu példányokat csak két órára lehet kivenni. Yale a legutólsó évi számokat csak 24 órára, a korábbiakat 1 hétre adja ki. Mindkét helyen minden egyes darabról külön kölcsöncédulát állitanak ki. Ezeket visszaszolgáltatásuk után Columbia 1962. január 1.-től, Yale 1961. julius 1.-től 1962. junius 30-ig összegyüjtötte.

A cédulákat ezután cim szerint szétválogatták. A Columbia statisztikája az 1962. január-julius közötti teljes forgalom 12,9%-át, a Yale könyvtáré az 1961/62. forgalom 12,5%-át tette ki. /A kivonatokat közlő lapok kölcsönző céduláit nem vették figyelembe, a számitógéppel történő kiértékelésnél, ugyanis a kivonatkészitők, életrajzszerkesztők és átfogó irodalom-kutatók minden könyvtárban az állandó és gyakori látogatók közé tartoznak és a számukra egy év alatt többször kiadott példányok csak egy kölcsönzésnek számitottak./ Ha a megfigyelési időszak alatt egy cédulán több kiadvány, vagy kötet szerepelt, ugy a tételek tényleges számát regisztrálták. Más szóval, nem a cédulákat, hanem a cimeket számolták meg.Összesen 7625 kiadvány szerepelt a mintában./

Columbia és Yale között szervezeti különbségek is vannak, igy pl. Columbia fogászati tanszékkel is rendelkezik,mig Yale nem. Továbbá New York Állam Pszichiátriai Intézete, melynek kitünő könyvtára van, oly közel fekszik a Columbia Orvosi Könyvtárhoz, hogy az utóbbinak nem kell tul sok pszichiátriai ujságra előfizetnie. New Havenben a Yale Orvosi Könyvtár a pszichiátriai tanszék oktatási és kutatási programjának könyvtári szolgálatot nyujt, amit Columbia nem tesz. De az ehhez hasonló eltéréseknek viszonylag kis hatásuk van csak a közös alapgyüjtemény anyagára.

Az 1959 és 1962 között kikölcsönzött szaklapok céduláit tehát először cimek, majd a használat gyakorisága szerint

regisztrálták. Az alanti táblázat feltünteti a cimek számát, a használat gyakoriságát és a kölcsönzéseket százalékban.

Kölcsönzések százaléka	Cimek száma	Cimek számának összesitése
0-10	4	4
11-20	6	10
21-30	11	21
31-40	17	38
41-50	25	63
51-60	41	104
61-70	61	162
71-80	97	262
81-90	161	423
91-100	497	920

Az adatok igazolják folyóiratokra nézve a Bradford-törvény érvényességét, amely megállapitja, hogy van néhány ujság, melyet sokan olvasnak, ennél több, amelyek iránt közepes a kereslet és a nagy többséget csak kevés olvasó veszi igénybe.

A gépi számitás céljára a legfontosabb volt azoknak az ujságoknak az azonositása, melyek iránt a legnagyobb volt a kereslet a Columbia és a Yale könyvtárakban. Az eredmények a korábbi megállapitásokat igazolják és minden okunk meg van feltételezni, hogy nem csak az emlitett egyetemeken, hanem általában minden tudományos és orvosi könyvtárban hasonlók a körülmények. Azonban tanulmányunk mutatta ki első izben, hogy a viszonylag kis alapkészlet, amely ugyanazokból a lapokból áll egyidőben két különböző egyetem orvosi könyvtárat is ki tud elégiteni. De pl. az Országos Orvosi Könyvtárban /National Library of Medicine/ ez az alapgyüjtemény, nem elégiti ki az óriási igényeket olyan mértékben, mint Columbia vagy Yale. South Kensington Tudományos Muzeumának Könyvtárában a teljes forgalom 50%-át tette ki az alapgyüjtemény forgalma.

Nem nagyon ismerjük az összefüggést a regisztrált könyvhasználat és a helybeni böngészés között, de FUSSLER és SIMON, akik ezt a kapcsolatot vizsgálták, arra a megállapitásra jutottak, hogy azokat a könyveket, amelyeket nem kölcsönöznek ki rendes cédulával, nem is böngészik az olvasók, viszont a gyakran kivett müveket bent is sokan nézik át. Ha ezek a megállapitások a Yale és a Columbia orvosi könyvtárakra is érvényesek - ami elképzelhető -, ugy valószinüleg minden ujság legfrissebb számát a tanulmányozott időszak alatt legalább egyszer, de többször is használták.

Négy folyóirat használatának összege valamivel több,mint a teljes használat 10%-a. Kétségtelen, hogy ehhez a magas számhoz az is hozzájárul, hogy ez a négy lap több példányban volt meg, de a nagyobb példányszám egymaga még nem indokolja a nagyobb népszerüséget. A Yale könyvtárban folytatott vizsgálat azt mutatta, hogy 1952-ben a legujabb kiadásu lapok használata 16%, 1960-ban 14% és a jelenlegi periódusban 12% volt. Bár a vizsgált példányszáma ebben a 10 évben emelkedett, a használati százalék csökkent. Függetlenül az ezt előidéző egyéb tényezőktől feltünő, hogy ez a 10% mindössze tiz uj kiadványu lapból tevődik össze a Columbia és a Yale orvosi könyvtárakban.

Továbbá 15 cim használata valamivel 25% felett volt, mig 67 éppen 50% körüli számot ért el. Ezek az adatok megerősitik a korábbi megfigyeléseket, melyek szerint a használt müvek zömét csak néhány cim adja. Tehát az orvosi információ könyvtári szolgálatának csak néhány cimre kellene sulyt fektetnie, melyeknek gyors és hiánytalan feltárása és a példányok állandó készenlétben tartása meggyorsitaná a tudományos munkásságot.

A Yale-tanulmányban, melyet 1961 utolsó három hónapjában és 1961 elején folytattak, kimutatták, hogy a kapott 1437 lap közül 37 adta ki a használt cimek 49%-át. Az összes 1551 lapból pedig 69 cim adott 50%-ot. Az arányszámok különbözetére eddig még nem találtak elfogadható magyarázatot, de feltételezhető, hogy minél hosszabb idő adatait gyüjtik össze, annál magasabb a kevésbé használt anyag kölcsönzési aránya. Más szóval, a 69 cim nem azért eredményezett 50%-os arányszámot egy év alatt szemben a

37 cim három hónapos forgalmával, mert a keresettebb címeket gyakrabban használták egy év alatt, hanem inkább azért, mert a kevésbé keresettekre is többször sor került egy év alatt, ami lenyomta az 50%-os szintet.

Ezt a hipotézist a következő bizonyiték támasztja alá: A Yale cimek hat legalacsonyabb csoportját egytől hat alkalomig kölcsönözték ki és a teljes regisztrált használat minden csoportban egyenlő volt, 32 eltéréssel az átlagos 266-tól. A hat csoport összesitett használata a teljes használat 39,8%-a volt. Az 1960-ban végzett három hónapos vizsgálat alatt Yale legalacsonyabb hat csoportja a teljes használatnak csak 29%-át adta ki. Mindenesetre még sok megfigyelésre van szükség, amig ezt a hipotézist be lehet bizonyitani.

A husz leggyakrabban keresett cim összehasonlitása a Yale könyvtárban 1952-ben és 1960-ban végzett tanulmányok alapján azt mutatta, hogy az ujságok használata dinamikus jelenség. Bár tanulmányunkat kereken 13 hónap választja el az 1960-as évben végzett vizsgálatoktól, a két anyagban csak 15 közös cimet találtunk. Az ujak közül az egyik folyóirat első megjelenési éve 1959 volt, a második legujabbat 1927-ben adták ki először. Az 1960-ban csucseredményt elért 10 cim közül 5 volt tudományos mü, a jelen tanulmányban ezek közül 8 volt tudományos munka. Amint az várható, az uj kiadásu folyóiratok használata állandóan változik és az idő mulásával az ujságok használati gyakorisága fokozatosan csökken.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Columbia Orvosi Könyvtárban hat hónapig és a Yale Orvosi Könyvtárban egy évig folytatott kombinált tanulmány azt mutatta, hogy egy 262 ujságból álló csoport alkotta az 1959-től 1960 juniusáig kikölcsönzött cimek 80%-át.

Valószinü, hogy az összes cimek legujabb kiadványait legalább egyszer használták a könyvtárakban. 67 ujságot valamivel többször vettek igénybe, mint a teljes használat 50%-a. A Yale-adatok szerint 69 cimnél állapitottak meg 50%-ot 1960-ban 37 cim = 49%-os használatot. Szerzők felvetnek egy hipotézist ennek a különbözetnek a magyarázására. Végül kiemelik az ujságok használatának dinamikus és változó jellegét.

Az OOK referáló üléseinek anyagából

A KÖNYV ÉS A KÖNYVTÁR HASZNÁLATÁNAK OKTATÁSA

POWER, Ellen: Instruction in the use of books and libraries Libri, 1964, 14, 3, 253-263.

A cikk írója, Ellen Power, a Dublini Egyetemi Könyvtár könyvtárosa. Közleménye rövid áttekintést ad a könyvtár használatáról, az oktatás terén már folyamatban lévő módszerekről, valamint az oktatás miként jéről.

A bevezetőben kifejti hogy a könyvtár az egyetemi oktatási tervnek integrális részét kell hogy alkossa, mivel a könyvtár a tananyagnak lényeges részét és fontos anyagát tartalmazza. A könyvtárnak ezt a lényeges szerepét teljes egészében csak az utóbbi években kezdték felismerni és ezért sok helyütt már könyvtárhasználati tanfolyamokat tartának. A tanfolyamokat az oktatási osztályok felkérésére többnyire a könyvtárosok tartják.

Az oktatásra vonatkozó adatokat a cikk írója az Egyesült Államok egyetemi könyvtáraiból szerezte be, részben kérdőívek, részben az egyetemi tantervekben hivatalosan szereplő tantárgyak alapján. Ezekből az adatokból kitünt, hogy az amerikai egyetemek közel 35 %-ánál szerepel a könyvtári oktatás a tantervben. Bizonyos szakterületen mint pl. a Tanárképző Intézetek 80 %-ánál a kémiai tanszékek 25%-ánál tartanak könyvtárhasználati tanfolyamokat.

A könyvtárhasználati oktatás szükségességének hivatalos elismerésére utalnak az alábbi adatok:

a/ Mishoff közleménye alapján a hivatalos tantervbe felvett könyvtárosi tanfolyam 1900 vizsgált intézmény közül 563-nál szerepel.

b/ Lee tanulmánya szerint Ohio Államban az egyetemek 42.9 %-ánál kötelező a könyvtárhasználati tanfolyamon való részvétel.

c/ egyes egyetemek "jó pontot" adnak azoknak a hallgatóknak akik ilyen tanfolyamon részt vesznek. Lee egy közleménye szerint az intézmények 23.2 %-a alkalmazza ezt a pontrendszert.

d/ bizonyos szakterületek intézményei - pl. orvostudomány, müszaki tudomány, szaociológia - az egyetemi végzettséget csak akkor ismerik el, ha az illető egyetemi évei alatt a könyvtári kurzust is elvégezte.

Az oktatási módszert nem lehet minden egyetemre általánositani. Mindegyik egyetemnek a sajátos követelményeivel kell, hogy összhangba hozzák és az oktatást állandó ellenőrzés alatt kell tartani és megfelelő változtatásokat,módositásokat kell eszközölni, amennyiben szükség mutatkozik. A tanitást ugy kell időziteni, hogy a hallgatónak tanulmányai során éppen szüksége legyen a soron lévő könyvtári ismeretekre.

Az oktatás rendszerint a következő időpontokban történik:

1. Első éves egyetemi hallgatóknak

2. Azoknak az egyetemi hallgatóknak, akik első szakdolgozatuk megirására készülnek.

3. Továbbképzősöknek. /Ez Amerikában az egyetemi oktatást kiegészitő tanulmányi forma./

4. Olyan végzett egyéneknek, akik dokumentátori képesitést kivánnak szerezni.

1. Az első éves egyetemi hallgatók részére az oktatást kétféleképpen lehet megtartani:

a/ Ugynevezett "tájékoztató" beszélgetés formájában,amikor nagy általánosságban ismertetik az olvasótermek helyét, nyitvatartási idejét, a tájékoztató és kölcsönző eljárásokat, a katalógusokat és néhány fontosabb kézi-

könyvet. Általában az a felfogás, hogy egy részletesebb ismertetés ebben az időszakban csak zavart okozna, mivel az egyetemi hallgató amugyis rengeteg uj, számára idegen anyaggal találkozik. Az ismertetést rendszerint könyvtárlátogatás követi, és mindegyik hallgató egy, az elhangzottakat egybefoglaló kézikönyvet kap. Ennek az oktatásnak a sikere nagymértékben függ a hallgatók létszámától, melynek nem szabad a 20-30 személyt meghaladnia.

b/ A szabályszerü tanfolyam, mely egy általános bevezetést ad a könyvtári segédeszközökről, a katalógus, az enciklopédiák, a szótárak, a periodikák, stb. használatáról. Ennél az oktatási formánál dolgozattal kell bizonyos kérdéseket megválaszolni.

2. A szakdolgozat megirására az egyetemi szaktól függően különböző időpontban kerül sor. /Pl. a mérnöki szakon a harmadik egyetemi évben./ Az oktatás ekkor már mélyebbre hatol, fokozódik a hallgató érdeklődése is, mert érzi az előadottaknak a fontosságát. Ebben az időpontban már saját magának kell témájához az irodalmat kikeresnie. Ezáltal világosan felismeri mindegyik a referensi munka értékét.

3. A továbbképzősök tanulmánya most uj szakaszba lép. Ezután főfoglalkozásukká válik a kutatás. Meg kell teremteni számukra a kutatás alapjait, amelyre azután felépülhet az egyedi munka. Mivel a kutatásnak széleskörünek kell lennie, ennek érdekében meg kell ismerniök a határterületek bibliográfiáit is. A tájékoztatási kérdéssel ezért behatóbban kell foglalkozni. A hallgatót a szakterületére vonatkozó irodalmon kivül megismertetik a különböző állami és intézményi kutatási jelentésekkel, nemzetközi dokumentumokkal, disszertációk kivonataival amelyek nyomtatásban nem jelentek meg és a különböző referáló szolgáltatásokkal stb.

1947-ben a floridai Állami Egyetemen az összes egyetemet végzett hallgatónak kötelező - tekintet nélkül a szakképesitésre - a könyvtárosi tanfolyam elvégzése. Ezen évente közel 400-an vesznek részt. Hurt egy közleménye szerint a megkérdezett hallgatók 68 %-a érezte szükségét, hogy ezt a tanfolyamot elvégezze.

4. A dokumentátorok részére is tartanak tanfolyamokat egyes egyetemek és intézmények. Ezen a tanfolyamon a kutatás módszerét sajátitják el azzal a céllal, hogy mások tanulmányaihoz segitséget nyujthassanak. Ezeken a tanfolyamokon könyvtárosok és azok a különböző szakmai előadók tartják az oktatást, akik a saját szakterületüket jól ismerik.

/Referálta: Ipolyi Keller Tamásné/

KÖNYVKATALÓGUS A CÉDULAKATALÓGUSSAL SZEMBEN

PIZER, Irwin, H.: Book cataloge versus card catalogs. Bull.Med.Lib.Assoc.1965, 53, 2.225-238.p.

A szerző a könyvtári katalogus-forma fejlődését ismerteti. A könyvkatalógust, majd a cédulakatalógust.

A cédulakatalógust kb. 70 éve használják a könyvtárakban és ezen idő alatt alkalmazása olyan eredményesnek bizonyult, hogy elődje, a könyvkatalógus majdnem teljesen feledésbe merült.

Tudjuk, hogy Mezopotámiában és Egyiptomban is voltak már könyvtárak és katalógusuk is volt. Mezopotámiában agyagtáblákra irtak, tulajdonképpen ez a cédulakatalógus őse. Technikáját ugyan csak 1000 évvel később dolgozták ki, amikor a könyvkatalógus már nem bizonyult megfelelőnek. Ezek az un. agyagtáblácskák, mint katalógusok nem voltak könnyen kezelhetők, nem is beszélve a templomi könyvtárak katalógusairól, melyeket falra vésték /Karnak, Dendera, Idfu/. Ezt követte valószinüleg a kéziratteker cs, melynek fő hátránya, hogy használat közben összecsavarodott és a bibliográfiai adatok kiirását kényelmetlenné tette. A nagy magánkönyvtárakat kolostorokban, kastélyokban fényüző termekben tárolták. A könyvtárak megnagyobbodásával és a tudományos közlemények szaporodásával a bibliográfiai ellenőrzés szükségszerüvé vált, igy a könyvtárakban katalógusok, a könyvek és a tudományos közlemények számára indexek és abstractok készültek. A katalóguskészitésnél különféle problémák merültek fel, főleg a

beosztás szempontjából. A Pinelo-féle katalógus "El Epitome de Pinelo, Primera Bibliografia del Nuevo Mundo", Amerika irodalmát foglalja össze szerzői betürendben, /ez az első könyvtár, mely ezzel foglalkozott/, feltüntetve azt is, hogy a mü kéziratos, vagy nyomtatással készült. White Kennett püspök Primordia-ja "Bibliothecae Americanae Primordia", Amerikáról szóló angol nyelven megjelent müveket regisztrálja, a müvek tárgya szerint.

A régi kéziratos katalógusok fő célja az volt, hogy mind a könyvtáros,mind az olvasó tudja, mi van az állományban, egy könyv hol van és egyáltalában elérhető-e? Nem tul nagyméretü könyvtárakban erre a kötetkatalógusok, folyamatos kiegészitésre szánt üres lapokkal, alkalmasnak bizonyultak. A Library of the Surgeons General's Office 1840-ből fentmaradt katalógusa tipikus példája az akkori kézzel irott katalógusoknak. Kisméretü volta miatt évenként ujra irhatták, igy az uj szerzemények is regisztrálhatóak voltak. Zavart okoz, hogy a folyóiratkötetek is a könyvek között szerepelnek. Az 1870-ben rohamosan megnövekedett állományt már 3 kötetes nyomtatott katalógusban adták ki. Ezt követte a hatalmas Index Catalogue.

Az állomány növekedése, valamint az irógép feltalálása - melyet mint könyvtári eszközt nagy ellenszenv fogadott - lehetővé tette, hogy a kötetkatalógus helyét átvegye a cédulakatalógus. A továbbiakban a szerző a könyvkatalógus és a cédulakatalógus előnyeit és hátrányait taglalja. A nyomtatott könyvkatalógus előnye, hogy kevés költségtöblettel 25 helyett 100 példányban is elkészithető.Igy nemcsak a könyvtárban tanulmányozható, megkaphatják a kutatók és a könyvtárak. Könnyen áttekinthető, az olvasó, mind a szerkesztő számára, az előbbi egyszerre több cimet láthat, az utóbbit alaposságra kényszeriti. Kevés helyet foglal el, nincs szükség drága katalógusszekrényre. Xerográfia segitségével a szükséges illetve a kivánt rész könnyen sokszorositható.

Ezzel szemben hátrányai: az előállitás drága és a katalógus,mire elkészitik, korrigálják, kinyomják, kötik - elavult. A könyvkatalogus merev. Javitás elcsufitja, értéktelenné teszi. A betoldás is nehézség. Ellophatják, titokban kölcsönveszik, vagy adják. Oldalakat kitéphet-

nek belőle,valamint a használatban elrongálódik. Elkészitése idején pótlásról gondoskodni kell. A mostani fényképezéssel előállitott katalogusok olyan hatalmasak,hogy mind kötésük, mind kezelésük nehézséget okoz. Bár a Xerox 914 segitségével ez most már nem olyan nagy probléma,mint a multban volt, mégis, ha sokáig egy kézben van, elvonják a forgalomból.

A cédulakatalogus hajlékonyabb.Ujabb cimek bármikor beiktathatók, egy cédula elkallódása összehasonlithatatlanul kisebb baj, mint a könyvkatalogus egy lapjának a hiánya. Könnyen változtatható és javitható. Fiókok használata esetén a kutatók kevesebb anyagot vonnak ki a forgalomból. Egy-egy cédula adatainak a kiirása kevesebb tévedésre ad alkalmat, mintha az egy hosszu oldalról történik.És végül még egy a cédulakatalógus javára, ujabb és ez mindig vonzó.

A cédulakatalógus hátrányai: több kópiát kell a cimekről készitenі. Lényeges egy másodkatalógus, melynek készitése valamivel nagyobb munka, de megéri a fáradtságot. A katalógusszekrény drága, a fiókok darabonként 11-15 $-ba kerülnek. Az olvasó egyszerre csak egy cimet láthat és egy időben csak egy személy használhatja. Bár az egyes fiókok kihuzhatóságával ez a nehézség részben megoldható. A berakásnál óhatatlan a hibák kiküszöbölése. Lényeges a gyakori átfésülés. Mindezek ellenére a cédulakatalogus olyan állandó, szükségszerü felszerelése lett a könyvtárnak, mint a kölcsönző pult.

A szerző a katalógus-készités kétfajta technikáját vizsgálja. Ő a könyvkatalógust is korszerü könyvtári eszköznek tekinti. Mivel pótlás egy nagyobb könyvtárban mindig kell, ezt pedig lehet mind cédula, mind könyvformában készitenі. Amennyiben a könyvtárak állományukról egy komulativ kötetet adnak ki, hamarosan felmerül a kiegészités kérdése. Ezen célból az egyes könyvtárak uj szerzeményjegyzéket bocsátottak ki, mások egy bizonyos témakör szerint csoportositva mutatták be állományukat. A századfordulóval bár a könyvtárak nagyjából a cédulakatalógust megfelelőnek tartották egyre több szerzői katalógust köröztek, feltüntetve még a müvek lelőhelyét is.

Charles C.Jewett,a Smithsonian Intézet könyvtárosa a könyvkatalógus létjogosultsága érdekében egy ötletes tervet dolgozott ki. Azzal érvelt, hogy általában a könyvtárak ugyanazt a könyvet vásárolják. A párhuzamos munka kiküszöbölésére és a takarékosság szempontjait figyelembe véve, javasolta, hogy készitsenek minden egyes cimről egy sztereotip lemezt. Ezeket az Ő intézete tárolná. Amennyiben egy könyvtár katalógust rendel, fizet a megfelelő lemezek rendezéséért, nyomtatásáért és megtakaritja ezzel szemben az összeállitás és korrektura munkáját. A terv sikerének egyik feltétele az egységes katalógizálásra való áttérés lett volna. Nem valósult meg, többféle ok,főleg a terv technológiai nehézségei miatt. Ennek ellenére az ötlet nyomai ma is megtalálhatók. A Library of Congress nyomtatott cédulái ezen elv alapján készültek, csak a könyvtárak nem nyomtatott katalógust vásároltak, hanem az elkészitett nyomtatott cimleirásokat.

Az összefüzött cédulákból, illetve a szabadon álló cédulákból készitett katalógus előremutatás arra vonatkozóan hogy akár a füzet, akár a gépelt cédulakatalógus rugalmasabb a kötetkatalógusnál. Előnye, hogy könnyen változtatható, javitások és uj cimek beiktathatók. Mivel az egyes lapokon kevés cim van az alfabetikus sorrend sem bomlik meg. Ez tulajdonképpen cédulakatalógus füzve iratkötésben.

Emlitésre méltó még a Rudolf-Indexer, mely egyesiteni próbálta a két rendszert. A szerkezet egymáshoz láncolt csomóval megkötött forgatható fatáblákból állt. 1 lemezen 35 tétel, egy forgatással /a gép 5 láncból álló asztalból állt/ az olvasó egy üvegablakon keresztül 175 cimet láthatott egyszerre. Előnye volt, hogy a cédulák cserélhetők és igy mindig kurrens maradt. Nem fogadták el,mert mindkét rendszer hiányosságait egyesitette.

Sajnos sokáig a különféle alkalmatlan technológiai eljárások még növelték a zürzavart ezen a területen is. A kivánt cél csak akkor valósitható meg,ha a technologia fejlődésével az általa okozott nehézségek már nem sulyosabbak a megoldandó feladatoknál.

A háboru utáni fejlődés hozta meg a megoldást az elektronika, a computer feltalálásával. A computer által készitett katalógus bármikor korszerüsithető, annyi uj lenyomatot kaphatunk, amennyire szükségünk van. Többszörös másolat a computeren közvetlen előállitható, ha indigós nyomtatványokat használunk. Amennyiben több másolat kivánatos, offset- vagy stencil sablont lehet vele nyomtatni, vagy a fénymásolat könnyüszerrel átalakitható nyomtató sablonra, hogy arról fényképezési eljárással sokszorosithassanak. Az anyagfelhasználási költség az egyes cimleirásoknál nem ismétlődő és azon esetben, ha az anyagot egyszer már felvette, a könyvtáros, tetszése és a könyvtár szükségleteihez mérten alakithatja. Egységes lista állitható össze, javitása könnyü. Mindenre felhasználható, költségvetések, statisztikák, katalógusok készitésére egyaránt alkalmas. Az érem másik oldala, hogy a computer használata csak nagyobb könyvtárakban gazdaságos, ahol is nagy tömegü anyagot dolgoz fel és sokszorosit. Kisebb könyvtárak, amennyiben erre a rendszerre térnek át, várhatnak a bérmunka elvégzésére, mig sor kerül rájuk. A nyomat könyvformában készül és igy a már fentebb emlitett könyvkatalógus hátrányai állnak fent. Kisebb könyvtárak számára a cédulakatalógust megfelelőbbnek tartja. A szerző közleményében ábrákon mutatja be az University of New Mexico Library of the Health Sciences és az Information Center of the Monsanto Company in St.Louis könyvtárakban computer által készült katalógus-mintát. Az előbbi formája azonos a régi rendszerrel, minden szükséges adatot tartalmaz, előnye, hogy másolattal is rendelkezik. A második központi szakkatalógus. A szerző cim és tárgyi adatok mellett megadja a mü lelőhelyét is. Megemliti a Keyword-In Context indexet. Ez három részből áll. Először tárgy szerint csoportositva, majd, a bibliográfiai részben a teljes cim, végül a harmadik rész a szerző nevét és az azonositó kódszámot tartalmazza. Ez a fajta katalógus a computerrel a legkönnyebben készithető el, minimális munkával. Hibája, hogy nehezen olvasható. Megemliti, hogy fotó utján is készülnek katalógusok, a cédulakatalógus lefényképezésével. Az Index Medicus-t 1960-1963-ig Kodak Listomatic gépre IBM kártyák használatával készitették. A St.Louis Junior College District könyvtára sokszorositott könyvkatalógussal látja el a tanszékeket, mely az un. Compos-O-List géppel a Library of Congress katalóguscéduláiból készült. Minden kiadásnál az egész ka-

talógust lefényképezik. Ez, ha nem is tulságosan szép, de gyors módszere a katalóguskészitésnek.

Akár computer géppel, akár fotóeljárással készülnek a katalógusok, amennyiben korszerüségre törekszenek, szükség van supplementumokra és azok összesitésére.

A szerző egy érdekes táblázatot állit fel: a könyv- és cédulakatalógust összeveti a computer által készitettekkel.

A computer catalógus előnye azokkal szemben.

1. korszerü
2. uj cimek beiktathatóak
3. utalás korlátlan
4. változtatás könnyü
5. hibák könnyen javithatóak
6. több kópia készithető
8. fotokópiára alkalmas
9. hibák könnyen megtalálhatóak
11. másodkatalógus könnyen készithető
12. a költség az egyes cimleirásoknál vissza nem térő

Hátránya tulajdonképpen nincs.

Az összehasonlitás nem hoz egyértelmü eredményt, mert

7. nem mindig jól olvasható
10. költséges /attól függ,hogy hol használják és mennyit/
14. ellophatják vagy tönkretehetik.
15. a kötetek nagyok és nehezek
16. egyszerre több olvasó nem használhatja.

A táblázatból az derül ki, hogy a computer által készitett katalógus mindkét korábbi módszer előnyeit növeli és hibáit kisebbiti. Örömmel várja a computer által készitett lehető legjobb katalógust.

/Referálta: Gábor Györgyné/

K ö z l e m é n y e k - H i r e k

Az Egészségügyi Minisztérium 20.079/1965.Eü. M. számu tájékoztató közleménye a szakfolyóiratok könyvtári leltárbavételéről

Az állóeszközök és készletek nyilvántartásáról szóló 9/1961. /Eü. K. 4./ Eü. M. számu utasitásnak a könyvtári nyilvántartásokról szóló rendelkezései értelmében az időszakonként megjelenő folyóiratokat az év folyamán külön folyóiratnyilvántartásba kell a könyvtár kezelőjének feljegyeznie, az év végén évfolyamonként egy-egy tétel alatt be kell vételeznie a könyvtári leltárkönyvbe az előfizetési dijak és a bekötési költségek együttes összegével számitott értékben.

Ezt a rendelkezést egyes intézetekben ugy értelmezik, hogy csak a bekötött folyóiratokat kell könyvtári állományba venni.

Ez az értelmezés nyilvánvalóan téves, mert a könyvtári állományba tartozó szakfolyóiratokat - évfolyamonként egy tételben - fel kell venni a könyvtári nyilvántartásba függetlenül attól, hogy azok bekötésre kerülnek-e vagy sem.

Dr. SZEPESI ZOLTÁNNÉ 1965. szeptember 1-től az OOK Szervezési és Módszertani Csoportjának vezetője és egyben az Orvosi Könyvtáros Szerkesztőbizottságának tagja lett.

NYELVVIZSGÁT tehetnek az orvosi könyvtárosok is, bármilyen választott nyelvből. Érdeklődni lehet az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Idegennyelvi Lektorátusán, Bp. VIII., Rigó utca 16.

TÖBBEK KIVÁNSÁGÁRA közöljük, hogy a Magyar Orvosi Bibliográfia 1966-tól ismét közöl minden számában tárgymutatót. Az 1965.-ös évről egyesitett tárgymutató készül.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROSOK IV. ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETÉT 1966-ban szervezi meg az Országos Orvostudományi Könyvtár.

KÖNYTÁRI ALAPISMERETEK ORVOSI KÖNYVTÁROSOKNAK cimmel megjelent az orvosi könyvtárosok számára legszükségesebb ismereteket összefoglaló kiadvány, amely az 1966-ban induló alapfoku tanfolyamok tananyaga lesz.

SALLAI - SEBESTYÉN: A KÖNYVTÁROS KÉZIKÖNYVE ismét megjelent, második bővitett kiadásban. Hasznos segitség minden nagyobb könyvtár számára.

ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM
KÖNYVTÁRA
PÉCS

ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM
KÖNYVTÁRA
PÉCS